

РЕФОРМИ ЗА ПРАВЕДНО ОДАНОЧУВАЊЕ

Стручна монографија

**Павле Гацов, Ѓорѓи Гоцков, Горан Петревски, Никола Поповски,
Драган Тевдовски, Ванчо Узунов и Владимир Филиповски**

Скопје, февруари 2016 година

Апстракт

Појдовна основа за овој труд е фактот дека Македонија има највисока нееднаквост во распределбата на доходот во Европа, која забрзано се зголемува. Во таа смисла, основна цел на трудот е да ги согледа ефектите од „рамниот данок“ во нашата држава, како и да даде предлози за идни реформи на даночниот систем, пред сè во сферата на даноците на доход.

Со воведувањето на „рамниот данок“ во 2007 година, Македонија влезе во „трка кон дното“ со поранешните транзициски држави од Европа. Од новиот даночен систем се очекуваше да ја поедностави даночната пресметка, да го намали даночниот товар и да влијае на подобрување на ефикасноста на економијата. Речиси десет години потоа е доволен период за реално оценување на постигнувањата, особено гледани од аспект на социјалната раслоеност во државата.

Во трудот најнапред е претставена компаративна анализа на даночните системи во државите од Југоисточна Европа и во избрани држави од Европската Унија. Потоа се анализирани ефектите од „рамниот данок“ во Македонија, по што трудот завршува со предлози за реформирање на постојниот даночен систем во нашата држава.

Благодарност

Благодарност за корисните совети и коментари на Професорот Ахим Тругер (Achim Truger) од Berlin School of Economics and Law. Посебна благодарност за тимовите на ФЕС Македонија и Институтот Прогрес, а пред сè за Нена Манчев Трајковска и Калинка Габер кои овозможиле креативен процес на создавање на овој труд.

Содржина

Апстракт	2
1. ВОВЕД	5
2. ТЕОРЕТСКИ ОБЈАСНУВАЊА ЗА ИЗБОРОТ НА ДАНОЧЕН СИСТЕМ	9
2.1 Какви даноци и даночен систем? Уверувања, предрасуди или ефикасност?	9
2.2 Големината не е детерминирана од изборот и обратно	10
2.3 Резиме за изборот на даночен систем	11
3. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЕВРОПСКАТА УНИЈА	13
3.1 Висина и трендови во даночното оптоварување	13
3.2 Структура на даночните приходи во ЕУ-28	14
Според видот на данокот	14
Според видот на даночната основица	14
Даноци на потрошувачка	16
Даноци на труд	18
Даноци на капитал	18
3.3 Фискалните реформи во даночниот систем на ЕУ	19
4. ПРИКАЗ НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ НА ИЗБРАНИ ЗЕМЈИ ОД ЕУ	25
4.1 Даночниот систем во Словачка	25
4.2 Даночниот систем на Чешката Република	26
Персонален данок на доход	27
Данок на доход на корпорации	28
Социјални придонеси	30
Индириктни даноци	31
4.3 Даночниот систем во Словенија	32
Директни даноци на доход	34
Директни даноци на сопственост	38
Индириктни даноци	38
5. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ ВО ЈУГО- ИСТОЧНА ЕВРОПА	40
5.1 Даночниот систем во Албанија	40
5.2 Даночниот систем во Босна и Херцеговина	41
5.3 Даночниот систем во Бугарија	42
5.4 Даночниот систем во Косово	43
5.5 Даночниот систем во Романија	44
5.6 Даночниот систем во Србија	45
5.7 Даночниот систем во Хрватска	46
5.8 Даночниот систем во Црна Гора	47
6. ЕФЕКТИ ОД ДАНОЧНАТА РЕФОРМА ВО 2007 ВО МАКЕДОНИЈА	49
6.1. Стилизирани факти за ефектите од рамниот данок	49

Буџетски приходи	50
Буџетски дефицит и јавен долг	51
Економски раст	52
Доходовна нееднаквост	53
Компоненти на економскиот раст	53
Штедење	55
7. ПРЕДЛОЗИ ЗА РЕФОРМИРАЊЕ НА ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ ВО МАКЕДОНИЈА	57
7.1 Цели на реформата	58
7.2 Подобрување на примената на даночната регулатива	59
7.3 Реформа на даноците на доход	59
Персонален данок на доход	60
Данок на добивка	64
7.4 Подобрување на даноците на потрошувачка	64
7.5 Поправедни даноци на имот и наследство	64
Библиографија	66
За авторите	69

1. ВОВЕД

Македонскиот даночен систем во сферата на директните даноци се карактеризира со пропорционално оданочување, со примена на рамен данок од 10% кај даноците на доход. Тој се вовеле етапно од 2007 година кога стапките се утврдија на 12%, а од 2008 година на 10%. Претходно, до 2006 година, стапката на оданочување кај данокот на добивка беше пропорционална и изнесуваше 15%, а кај персоналниот данок на доход се применуваше релативно ниска, но сепак забрзана расчленета прогресивна даночна стапка од 15%, 18% и 24%.

Рамниот данок во Македонија се вовеле со цел да се поедностави даночната пресметка и да се намали даночното оптоварување на доходот. Праксата тоа нецелосно го покажа, бидејќи многу често доаѓаше до промени и зголемувања на предметот на оданочување или основницата кај овие даноци, а спорно е и прашањето дали рамниот данок ја поедностави даночната пресметка.

Концепцијата на рамниот данок во раните '80-ти години од 20 век беше осмислена од американските економисти Robert E. Hall и Alvin Rabushka и е позната како "Hall-Rabushka flat tax".¹ Таа претпоставува развој на рамна даночна стапка кај даноците на потрошувачка, дополнета со иста таква кај даноците на доход, од што се исклучуваат инвестициите. Концепциски тоа значи: „Една даночна стапка, без исклучоци!“ Но, тоа често значи и проширување на опфатот на даночни обврзници и проширување на даночните основици при што не можат да се искористуваат разните даночни ослободувања или пак недостатоците, односно „дупките“ во даночното законодавство. Идејата е, преку проширување на даночната основица, од една и, изедначувањето, но често и намалувањето на даночните стапки, од друга страна, државата да остварува подеднакво исти или и повисоки приходи (Ivanova, Keenand Klemm, 2005).

Во денешни услови, рамниот данок најчесто се користи за да се препознае даночен систем во кој физичките и правните лица плаќаат данок по едни исти и константни даночни стапки, а не по различни и пропорционални даночни стапки. Во најчиста форма, тоа значи дека не постојат никакви даночни ослободувања или изземања, освен правото на личен одбиток. „Рамен данок на сиот расположив доход претставува општ пропорционален данок на сите доходи независно од нивниот извор или употреба.“ (Human, 2011).

Приврзаниците на ваквиот инструмент инсистираат на тоа дека со рамниот данок се остварува намалување на, според нив, постојниот вишок на даночниот товар, со едновременно зголемување на ефикасноста во економијата. Дополнително, тие сметаат дека на тој начин „даноците не влијаат на изборот на економските активности на индивидуите, ниту на моделите на потрошувачка на даночните обврзници на начин што го спречува постигнувањето на ефикасност.“ ... Односно „ја превенираат ефикасноста на пазарот на трудот и пазарите на инвестициски добра.“ (Human, 2011). Некои приврзаници дополнуваат, дека рамниот данок на даночните обврзници им овозможува повисоки заработки, бидејќи тие не се „казнети“ со повисок даночен товар. Уште еден аргумент што се истакнува е исклучувањето на двојното оданочување, со примена на оданочување само на заработениот доход, при што, во најчистата форма, се иземаат приносите од дивиденди, каматите од штедењето, или капиталните приноси што произлегуваат од инвестициите или зголемувањето на имотот.

¹ Потребно е да се знае дека до средината на 19 век рамните даноци биле вообичаени во светот.

Конечно, приврзаниците на овој даночен систем ги потенцираат и можните ефекти на рамниот данок врз намалувањето на даночната евазија. Во таа смисла, Mitchell (2006) истакнува дека со рамниот данок се поедноставува даночниот систем. Тој потенцира дека самата комплексност, т.е. комплицираност на оданочувањето претставува „скриен данок“, бидејќи плаќањето и сервисирањето на даноците бара ангажирање на дополнителни ресурси за почитување на сите законски одредби (тнр. compliance costs), како и за пронаоѓање на сите ослободувања, одбитоци, даночни кредити и сл. Дури се смета, дека со едноставниот рамен данок се намалува просторот на државата за загрозување на приватноста и индивидуалната слобода на граѓаните, бидејќи не се потребни и најситни детали околу имотната и финансиска состојба на секој поединец.

Со напуштањето на комплицираниот систем на ослободувања, одбитоци, диференцирани маргинални даночни стапки и слично, практично се стеснува просторот за владата за микроменаџирање со економијата. Односно, на владата ѝ се одзема можноста за влијаење врз алокацијата на економските ресурси по различни сектори, па дури и по поединечни економски субјекти. Со тоа се намалува просторот за политичко фаворизирање на едни и пенализирање на други субјекти.

Од друга страна, противниците на „рамниот данок“ ги потенцираат неговите недостатоци, особено оние кои се поврзани со прераспоредувањето на даночниот товар кон лицата со средно и ниско ниво на доход и богатство. Тоа се случува особено кога концептот на „рамниот данок“ се применува во комбинација со релативно ниски даночни стапки. Друг проблем претставува фактот што концептот на „рамниот данок“ енорно ја проширува даночната основа, вклучувајќи ги апсолутно сите видови и нивоа на доход во економијата, што се карактеризира како недоволно праведно.

Развиените пазарни економии многу ретко го користат концептот „рамен данок“. Напротив, тие најчесто се потпираат на многу широка лепеза на даноци, даночни субјекти, даночни основици и даночни стапки, при што последните најчесто се базираат врз принципот на прогресивно оданочување. На пример, според часописот „The Economist“, во Луксембург во 2005 година се применувале „не помалку од 17 различни даночни нивоа на доход, што обезбедувало богатите граѓани на Луксембург да плаќаат поголем дел од нивниот доход отколку нивните помалку богати сограѓани“ (Economist, 2005). Рамниот данок е повеќе користен од земјите со низок или среден доход. Во тие случаи тој понекогаш може да изгледа како едноставен и добар.

Во текот на `90-те години на 20 век, во европските транзициски економии концептот „рамен данок“ доживеа вистински процут, иако тој имал неповолни ефекти врз средната класа (Reichl, 2014). Првпат е воведен во Литванија (даночна стапка од 33%) и Естонија (26%) во 1994 година, а потоа во различни периоди го примениле и Летонија (25% во 1995), Русија (13% во 2001), Украина (13% во 2004), Србија (14% во 2003), Грузија (12% во 2005), Словачка (19% во 2004), Романија (16% во 2005), Чешка (19% во 2008), Унгарија (2011), Албанија (2007), Бугарија (2008), Македонија (2007) и БиХ (2009). (Јовановски, 2008). Некои од овие држави, на пример Чешка, примениле „рамен данок“ дури и на потрошувачката и доходот. Овој вид на даночна политика има примена и во други држави во светот, како на пример: во Гватемала, Киргистан, Ел Салвадор, Парагвај и тн. По исклучок, и некои држави со висок доход применуваат рамен данок. На пример, во рамките на САД, тоа е случај со сојузните држави Колорадо, Илиноис, Индиана, Масачусетс, Мичиген, Пенсилванија и Јута, чии стапки се во маргините меѓу 3% и 5%. Искуствата во секоја од наведените држави се различни.

Но, во последните некоку години некои од транзициските држави започнуваат да го заменуваат системот на рамен данок со систем на прогресивно оданочување. Така, во 2013 година две држави членки на ЕУ – Словачка и Чешка – покрај единствената воведуваат и втора (дополнителна) стапка на персоналниот данок на доход. Даночната прогресија во Словачка е 19% и 25%, додека Чешка, како временна мерка, на стапката од 15% воведува дополнителни 7% солидарен данок на делот од доходот кој за четирипати ја надминува просечната годишна плата. Во соседството на нашата држава, Албанија во 2014 година единствената стапка од 10% кај персоналниот данок на доход ја замени со три стапки – 10%, 13% и 23%.

Главна причина за воведувањето на прогресивно оданочување во овие држави е одлуката на левичарските влади за корекција на *растечката нееднаквост*. Притоа, Република Македонија има најголема нееднаквост во распределбата на доходот во Европа. Во табелата 1.1 е прикажана вредноста на Џини индексот во државите од Југоисточна Европа (ЈИЕ), во последната година за која Светската банка има објавено податок. Република Македонија е единствена држава во Европа каде што вредноста на Џини индексот надминува 40. Загрижувачки е што кај нас постои и силен растечки тренд на зголемување на нееднаквоста на распределбата на доходот. Во 1998, која е првата година за која Светската банка има објавено податок за Џини индексот на Македонија, Џини индексот на Македонија изнесувал 28. Ниедна друга држава во Европа не бележи толку драматично зголемување на нееднаквоста во распределбата на доходот.

Табела 1.1: Џини индекс на земјите од ЈИЕ

Земја	Џини индекс
Македонија	44 (2008)
Албанија	29 (2012)
Босна и Херцеговина	33 (2007)
Бугарија	34 (2011)
Романија	27 (2012)
Србија	30 (2010)
Хрватска	34 (2008)
Црна Гора	31 (2011)

*Во заградата е дадена годината за која се однесува податокот. Тоа е последната година за која има податок за вредноста на Џини индексот во базата на Светската банка.

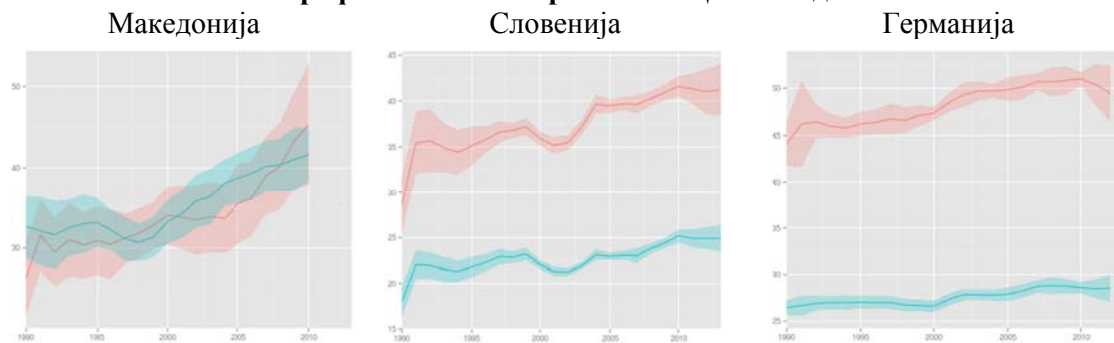
Извор: World Bank (2015). World Development Indicators, World Bank Data.

Џини индексот кој е претставен во табелата 1.1. ја покажува нееднаквоста во распределбата на расположливиот доход – оној доход што им останува на граѓаните по плаќањето на даноците и исплатата на социјалните трансфери од страна на владата. На графиконот 1.1., пак, се прикажани две линии. Црвената линија го претставува движењето на нееднаквоста во распределбата на доходот која ја создава пазарот, т.е. тоа е Џини индексот пресметан врз основа на пазарниот доход (без корекцијата со даноците и социјалните трансфери), од 1990 до 2010 година. Сината линија го претставува движењето на нееднаквоста во расположливиот доход, т.е. Џини индексот после корекцијата со даноците и социјалните трансфери, во истиот период. Исечените области ги претставуваат 95-процентните области на доверба за Џини индексот. За Република Македонија овие две области се скоро исти, што значи дека механизмите за редистрибуција на доходот – даноците и социјалните трансфери – не влијаат на намалување на нееднаквоста во доходот. Ова не е случај во Словенија или Германија, каде даноците и социјалните трансфери сериозно ја намалуваат нееднаквоста во

доходот. Така, на пример, во Словенија тие го намалуваат Џини индексот од 42 на 25 во 2010 година.

Тоа секако дека претставува доволен показател да се анализираат ефектите на „рамниот данок“ во нашата држава и да се размислува за даночна реформа.

Графикон 1.1: Пазарен и нето Џини индекс

Извор: Solt (2014).

Структурата на трудов е следната: втората глава е посветена на теоретските објаснувања што го определуваат изборот на даночен систем; во третата глава се претставени даночните системи во земјите на ЕУ, а во четвртата глава подетално се прикажани случаите на Словачка и Чешка, како и на Словенија – држава од поранешна Југославија која има ниска вредност на Џини индексот - 25 (во 2010 година); во петтата глава се прави компаративна анализа на даночните системи во земјите на ЈИЕ; во шестата глава со помош на дескриптивна анализа се оценуваат ефектите од рамниот данок во Македонија; и во последната, седма глава, се дадени предлози за реформирање на даночниот систем во Македонија.

2. ТЕОРЕТСКИ ОБЈАСНУВАЊА ЗА ИЗБОРОТ НА ДАНОЧЕН СИСТЕМ

2.1 Какви даноци и даночен систем? Уверувања, предрасуди или ефикасност?

Американските професори по економија од областа на јавните финансии Х. Розен и Т. Геер, како максима на својот светски славен универзитетски учебник по јавни финансии (Rosen and Gayer, 2008) ја земаат познатата мисла на Берtrand Расел: „Промената е едно, а напредокот е друго“.

Областа на јавните финансии во целина, а особено на даноците, е типична за ова тврдење. Секоја промена направена со некаква цел не мора нужно да значи дека претставува соодветен напредок. Но, работата е уште посложена ако се има предвид дека во оваа област самиот поим „напредок“ често може да биде предмет на лично расудување или „квалитативна“ оценка, односно вредносен суд. Оценката на напредокот понекогаш може да биде предмет дури и на страсти, а тие често, па дури и секогаш, може да бидат предизвикани од одредени лични или општествени предрасуди, во вид на политички, филозофски или идеолошки стандарди или поимања. Според Вовнарг²: „Страстите се спротивставуваат на страстите и едната може да послужи како противтежа на другата“. Слично размислувал и Холбах³, кој тврдел дека „Страстите се вистинска противтежа на страстите, ние нив не смееме да се обидуваме да ги уништуваме, туку треба да се обидеме да ги насочиме: да се обидеме да се ослободиме од оние што се штетни со оние што се корисни на општеството“. Ваквите тврдења во областа на економијата попрецизно ги разработил Адам Смит. Се смета дека тој во своето познато дело „Богатството на народите“ (Smith, 1776), успеал: „термините `страст` и `порок` да ги замени со поблаги термини како што се `корист` и `интерес`... и на тој начин да означи крај на шпекулациите за ефектите од однесувањето мотивирано од интерес, врз однесувањето мотивирано од страсти“ (Hirschman, 1999). Да потсетиме дека, тука страстите ги користиме како термин за означување на некако политичко, филозофско или идеолошко предубедување.

Слични, иако не идентични сфаќања за односот меѓу страстите и интересите, односно за вредносните судови или квалитативните и квантитативните мотивации, во економијата може да се сретнат и кај Џ. М. Кејнс. Во неговото познато дело „Општата теорија за вработеноста, каматата и парите“ (Keynes, 1936) тој се изјаснува дека: „Ако постои можност за стекнување на пари и приватно богатство (интерес - авторска забелешка), опасните човечки склоности (страсти – авторска забелешка) можат да се насочат на релативно безопасни патеки, а ако не можат да се задоволат на тој начин, тие можат да најдат издишка во суровост. Подоброто е човекот да ја тиранизира својата банкарска сметка, отколку своите сограѓани.“ (Keynes, 1936, стр. 374). Оттука, не случајно, Розен и Геер сметаат дека на гледањето како власта треба да функционира во економската, во овој случај и во даночната сфера „влијаат идеолошките гледања на односот меѓу поединецот и државата.“ (Розен и Геер, 2008, стр. 3). За тоа постојат два основни приоди: 1. *Органскиот*, според кој општеството е природен механизам во кој секој поединец е значаен само како негов дел, при што доброто на поединецот се дефинира во однос на доброто на заедницата; и 2. *Механистичкиот*, според кој власта

²Luc de Clapiers, marquis de Vauvenargues, 1715-1747, француски писател и моралист. Автор на збирка есеи и афоризми и пријател на Волтер.

³Paul-Henri Thiry, Baron d'Holbach, 1723-1789, француско-германски филозоф и енциклопедист, припадник на француските просветители.

не е дел од општеството, туку иновација на поединците за справување со нивните цели и за доброто на тие поединци, заради што постои де факто проблем со дефинирањето на тоа што е добро и како тоа да се унапредува.

Оттука и покрај спротиставените гледања, се чини дека е сосема **легитимно прашањето за избор** на економската политика, а во нашиот случај и на даночната политика, која во праксата и реалноста никогаш и никаде не се темели, односно не може или не мора да се темели само на чистата економска анализа. Туку, може да зависи и од други расудувања, какви што се етичките, политичките, социјалните, па дури и идеолошки и други.

2.2 Големината не е детерминирана од изборот и обратно

Даноците во современа смисла на зборот, во суштина, произлегуваат од изборот на оптималната комбинација и балансот меѓу неефикасноста на пазарот и неефикасноста на државата.⁴ Се поаѓа од претпоставката дека „пазарната неефикасност е само нужна, но не и доволна за да се оправдаат државните активности“ (Brummerhoff, 2000, стр. 204). Во оваа смисла „државните активности“ најмногу се однесуваат на сферата на собирањето и употребата на даноците. Токму заради тоа нивното оптимизирање станува *прашање на избор*, а со тоа и вкупното даночно оптоварување, односно големината на државата се сведува на *право на избор* во рамките на некои однапред зададени детерминанти. Обид за одреден напредок во однос на прашањето на „изборот“ во последниве две децении е направен со појавата на теоријата за New Public Management (NPM), која е „обид да се применат одредени егзактни квантитативни и квалитативни критериуми за успешност на јавниот сектор. Тоа е примена на начелото на вредност за парите (value for money)“ (Gorcic, 2013, стр. 30). Со тоа, NPM всушност прави обид многу поефикасно да економизира со големината на државата, односно со нивото на даноците што се зафаќаат и особено нивното трошење.

Секое прашање за формулирање или дополнително преиспитување на постојните даноците и даночната политика отвара, меѓу другото, некои основни дилеми во врска со нивниот избор по структура, видови, даночни елементи (предмет на оданочување; даночен субјект; даночна основица и даночни стапки) и секако големината, односно *вкупниот даночен товар*во економијата. За потребите на оваа анализа ќе прифатиме дека големината на даноците, мерена преку нивното вкупно и/или поединечно учество во БДП на земјата е ирелевантно во однос на нивниот избор и дека тоа е друг вид на одлука во сферата на економската политика и јавните финансии.

Одредени аспекти на даноците произлегуваат и преку поимањето на *фискалниот суверенитет*. Тој е одреден во рамките на грижата на државата за јавните потреби и јавните функции, односно задоволувањето на тие потреби и функции на секое ниво на власт. Истовремено, државата определува и право на соодветни јавни расходи со кои таквите потреби и функции се финансираат, за што пак, се одредуваат соодветни средства од јавни извори, најчесто даноци. Овој пристап има соодветни импликации врз економската стварност.

Во врска со вкупниот даночен товар и фискалниот суверенитет, а согласно сè понагласената улога на државата во вкупниот економски живот, треба да се разбере дека во современите јавни финансии „даноците и другите јавни давачки не се

⁴ За ова види повеќе кај Brummerhoff (2000, стр. 203-211).

единствениот ресурс на државата“ (Lascombe and Vandendriessche, 2003, стр. 15). Нејзината економска сила произлегува и од можноста самата да учествува во некои од економските активности преку свои фондови, парламентарни институции, јавни претпријатија и други форми.

2.3 Резиме за изборот на даночен систем

Изборот на даночниот систем на секоја земја не е лесна и едноставна работа. Едноставно, не постои општо прифатен оптимален даночен систем или даночна структура. Сепак, економската глобализација и стремежот кон сè поголема евроинтеграција на „стариот континент“, процеси кон кои се стреми и Македонија, го олеснуваат изборот на даночниот систем кој е подложен на висока унификација, особено во рамките на ЕУ. Современите даночни системи, покрај фискално-финансиските аспекти, ги нагласуваат и нивните „економски и социјални аспекти, како и импликациите што тие ги индуцираат на микроекономски план, во процесите на структурното приспособување и на меѓународната конкуритивност“ (Богоев и Атанасовски, 1994, стр. 9-10). Од друга страна, дилемите дали даночниот систем, во основа, треба да ја стимулира агрегатната понуда, за што се изјаснуваат неокласичните економисти, или пак да ја поттикнува и регулира агрегатната побарувачка, за што се изјаснуваат новите кејнзијанци и понатаму остануваат сериозно отворени и го нагласуваат веќе елаборираното прашање на соодветен *избор*. Дополнително, првите се противат и на нагласената редистрибутивна функција на даноците, а вторите истата ја прифаќаат, па дури и ја преферираат.

Сепак, може да се објективизира дека некои карактеристики на даночните системи понекогаш зависат од некои егзогени фактори какви што се:

- вкупното ниво на развиеност на економијата;
- општественото уредување (уставно, политичко, економско и сл.);
- нивото на отвореноста (либерализацијата) на економијата; и
- друго.

Современите, а во тие рамки и европските даночни системи, во кои спаѓа и македонскиот, главно се потпираат на:

- а) даноците на приходи на физичките и правни лица (директни даноци);
- б) даноците на потрошувачка и меѓународната трговија (индиректни даноци);
- в) придонесите за социјално осигурување; и
- г) даноци на имот (даноци кои и припаѓаат на локалната самоуправа).

Во овие рамки вкупното фискално оптоварување е во границите од околу 30-50% и зависи од посебните околности и изборот во секоја држава.

Но, без разлика на конкретниот избор на даночниот систем тенденциите во оданочувањето се смета дека треба да обезбедат:

- што поголемо учество на сите лица во вкупниот даночен товар;
- растечко учество на директните даноци во вкупното даночно зафаќање;
- *поголема праведност* во распределувањето на даночниот товар.

Во денешни услови *начелото на праведност* (equitable, fair taxation) понекогаш се изедначува и со начелото на рамноправност, но во секој случај тоа треба да ги прифати начелата на: 1. *хоризонтална правичност* што подразбира дека лицата со иста економска моќ треба да плаќаат исто ниво на данок; и 2. *вертикална правичност* што подразбира дека лицата со поголема економска моќ треба да плаќаат поголем данок од оние со помала економска моќ, при што прашањето дали да се плаќа апсолутно или

релативно поголемо ниво на данок останува отворено и истото во теоријата и практиката претставува прашање на *избор*.

Хоризонталната правичност во основа не треба да е спорна и таа треба целосно да применува, внимателно определувајќи ја економската моќ на поединецот во корелација со неговото семејство или домаќинство (број на издржувани лица и други специфични околности) и карактерот на изворот на приходите (од имот или од доход).

Вертикалната правичност е посспецифична. Доволноста од плаќање на поголемо апсолутно ниво на данок се обезбедува со пропорционалното оданочување. Плаќање на релативно поголемо ниво на данок се обезбедува со прогресивното оданочување.

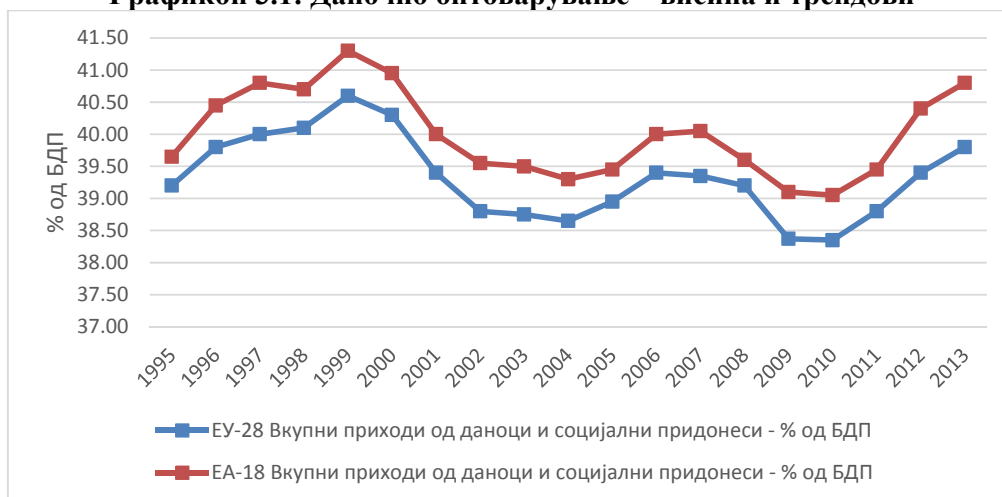
Во праксата кај индиректните даноци се применува пропорционалното оданочување при што само при поголемо ниво на потрошувачка се плаќа и поголемо апсолутно ниво на даноци, а кај директните даноци се применува и пропорционалното и прогресивното (евентуално и регресивното) оданочување.

3. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЕВРОПСКАТА УНИЈА

3.1 Висина и трендови во даночното оптоварување

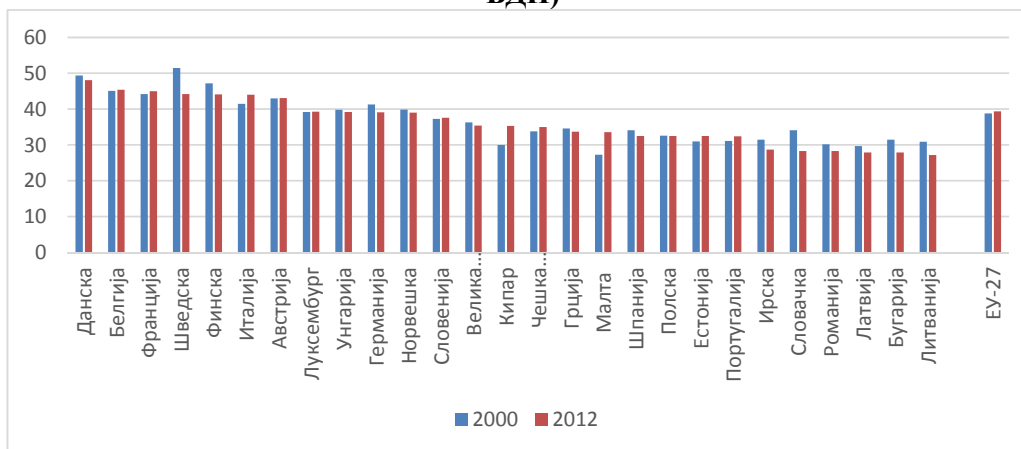
Европската унија во целина од секогаш претставувала област со високо даночно оптоварување во светски рамки. Даночното оптоварување, пресметано како збир на приходи од даноци и задолжителни социјални придонеси, во 2012 година изнесуваше околу 40% од просечниот БДП (пондериран просек за ЕУ-28), што е значително повисоко во споредба со САД, Јапонија и останатите повеќе и помалку развиени економии. Треба да се истакне растечкиот тренд на даночното оптоварување во последните години, како резултат на мерките на фискалната консолидација кои ги превзедоа голем дел од земјите членки на ЕУ кои се соочуваат со релативно високи износи на јавни долгови (Графикон 3.1).

Графикон 3.1: Даночно оптоварување – висина и трендови

Извор: European Commission, 2014.

Графикон 3.2: Даночно оптоварување по поделни земји членки на ЕУ (% од БДП)

Извор: Eurostat, 2014.

И покрај високото даночно оптоварување на ЕУ во целина, помеѓу земјите членки постојат значајни разлики во нивоата на даночно оптоварување (Графикон 3.2). Највисоки даночни оптоварувања имаат Данска, Белгија и Франција (над 45% од БДП), а најниски Литванија, Бугарија и Латвија (под 28% од БДП). Генерално може да се заклучи дека новите земји членки во ЕУ (помалку развиените економии) имаат и пониски нивоа на даночно оптоварување во споредба со постарите земји членки (исклучок претставуваат Унгарија и Словенија).

3.2 Структура на даночните приходи во ЕУ-28

Според видот на данокот

Постојат значајни разлики во структурата на даночните приходи според видот на данок (директни, индиректни и социјални придонеси) меѓу ЕУ-28. Генерално, даночната структура на новите земји членки на ЕУ се разликува од структурата на старите земји членки (ЕУ-15). Најголем дел од старите земји членки имаат речиси идентични учества на приходите од директни даноци, индиректни даноци и социјални придонеси. Сепак, постојат значајни разлики помеѓу ЕУ-15 – Данска, Ирска, В.Британија и Шведска имаат релативно повисоки учества на директните даноци во вкупните даночни приходи. Треба да се има предвид дека во Данска, а во помали размери и во Шведска и В. Британија, учеството на социјалните придонеси е многу мало⁵. Спротивно на ова, Холандија, Германија и Франција најголем дел од даночните приходи ги прибираат преку социјалните придонеси. Од друга страна, новите земји членки на ЕУ во основа имаат помали учества на приходите од директните даноци (Графикон 3.3). Сепак, постојат разлики во даночната структура и кај оваа групација на земји. Најниско учество на директните даноци во вкупните даночни приходи има Хрватска, Литванија, Бугарија, Унгарија и Словачка (под 20%), што е и очекувано имајќи предвид дека најголем дел од овие земји применуваат рамен даночен систем. Кај овие земји доминираат индиректните даноци во вкупните даночни приходи (над 40%, а за Бугарија и Хрватска над 50%). Чешка, Словачка, Словенија и Литванија се земјите кои најзначаен дел од даночните приходи ги полнат од социјалните придонеси (над 40%).

Според видот на даночната основица

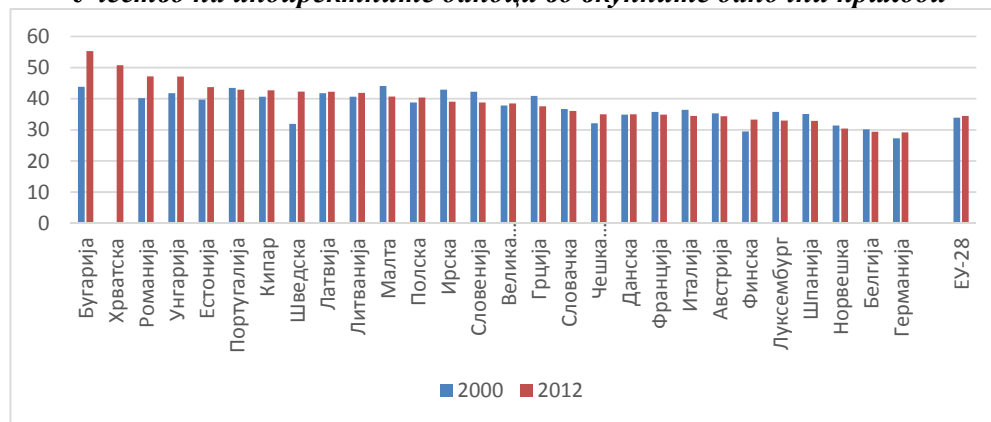
Постојат значајни разлики во структурата на даночните приходи помеѓу ЕУ-28 и според видот на даночната основица (потрошувачка, труд и капитал). Во просек, даноците на труд претставуваат најголем извор на приходи, учествувајќи со околу половина во вкупните даночни приходи, по што следат даноците на потрошувачка (со учество од околу една третина) и даноците на капитал (со учество од околу една петина). Новите земји членки на ЕУ тендираат да имаат повисоко учество на приходите од даноци на потрошувачка – во случајот на Бугарија и Хрватска овие приходи учествуваат со 50% во вкупните даночни приходи. Од друга страна, старите земји членки најголем дел од приходите ги прибираат од даноците на труд – во случајот на Шведска, Холандија, Австрија и Германија овие приходи зафаќаат над 56%

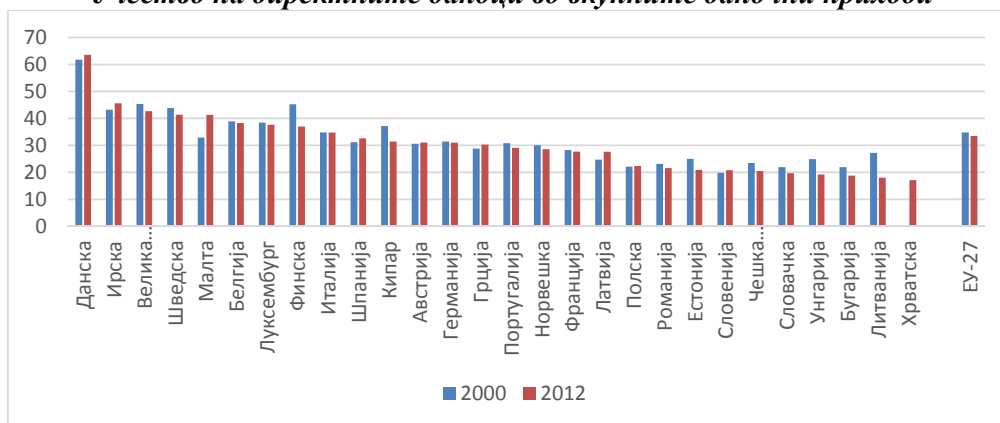
⁵ Во Данска социјалните расходи се финансираат од општото оданочување, поради што директните даноци имаат највисоко учество во вкупните даночни приходи.

од вкупните даночни приходи. Кон оваа група на земји треба да се додадат и Словенија, Чешка и Естонија, кои доминантно (над 50%) од вкупните даночни приходи ги прибираат од даноците на труд. Учеството на даноците на капитал во вкупните даночни приходи се движи од една четвртина во Луксембург, В.Британија, Малта и Кипар до под 10% во Словенија и Естонија.

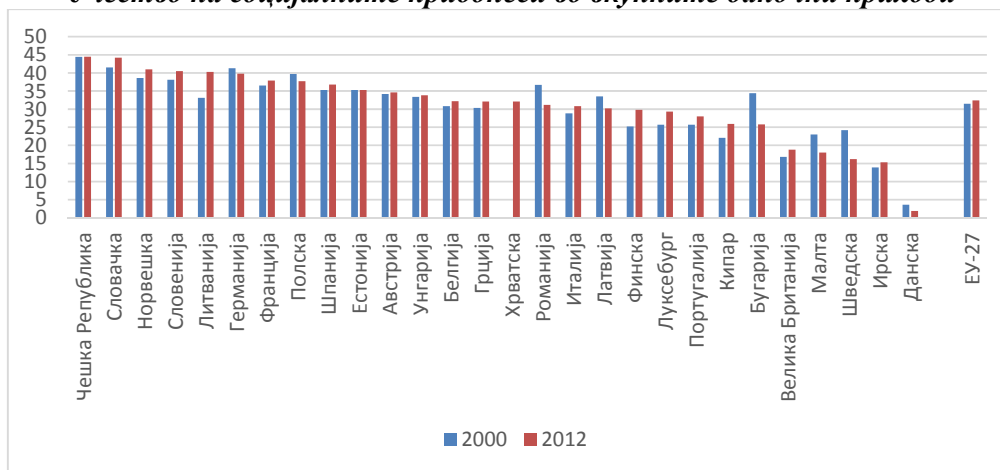
Графикон 3.3: Структура на даночните приходи по видови на даноци
Учество на индиректните даноци во вкупните даночни приходи

Учество на директните даноци во вкупните даночни приходи

Учество на социјалните придонеси во вкупните даночни приходи

Извор: Eurostat, 2014.

Даноци на потрошувачка

Даноците на потрошувачка во ЕУ-28 значително се разликуваат како по значење (големина), така и по структура. Имплицитната даночна стапка (ITR) на потрошувачката⁶ е највисока во Данска (над 30% во 2012 година), по што следат Хрватска, Луксембург, Унгарија, Шведска, Финска и Естонија (над 25%). Од друга страна, оваа стапка е најниска во Шпанија (под 15%), Грција и Словачка (Табела 3.1). Во структурата на ITR на потрошувачката доминатна категорија е ДДВ, чие учество варира од две третини до три четвртини во рамките на ЕУ-28. Учеството на ДДВ е највисоко во Шведска (74%), а најниско во Италија (56%). Останатите компоненти, даноци на енергија (просечно учество од 16%) и цигари и алкохол (просечно учество од 8%) релативно поголемо значење имаат во Бугарија и Естонија.

Табела 3.1: Имплицитни даночни стапки (во %)

	Имплицитна даночна стапка на труд			Имплицитна даночна стапка на потрошувачка			Имплицитна даночна стапка на капитал		
	1995	2005	2012	1995	2005	2012	1995	2005	2012
Белгија	43.6	43.6	42.8	20.4	22.3	21.1	25.5	32.6	35.5
Бугарија	29.9	33.2	24.5	17.3	21.8	21.5		:	:
Чешка Република	41.4	41.3	38.8	20.9	21.1	22.5	22.4	20.4	18.0
Данска	40.2	37.1	34.4	30.5	33.9	30.9	29.9	49.9	:
Германија	38.8	37.5	37.8	18.5	18.4	19.8	21.7	20.4	22.2
Естонија	38.6	33.8	35.0	21.2	22.0	26.0	14.7	8.0	8.1
Ирска	:	25.4	28.7	24.4	26.0	21.9		19.2	13.0
Грција	:	33.3	38.0	:	15.5	16.2		:	:
Шпанија	:	32.4	33.5	14.2	16.7	14.0		35.5	25.3
Франција	40.5	39.3	39.5	21.7	20.3	19.8	32.8	40.5	46.9
Хрватска	:	29.6	29.2	:	30.0	29.1		:	:
Италија	37.8	41.2	42.8	18.1	17.4	17.7	26.3	27.3	37.0
Купар	22.1	24.4	28.8	13.0	19.7	17.6	18.0	27.1	26.0
Латвија	39.2	33.2	33.0	19.5	19.9	17.4	19.8	10.6	9.9
Литванија	34.5	34.9	31.9	17.7	16.5	17.4	12.7	11.1	9.8
Луксембург	29.3	29.9	32.9	21.0	26.3	28.9		:	:
Унгарија	42.3	38.4	39.8	29.5	26.1	28.1	15.3	17.6	21.4
Малта	18.8	22.5	23.3	15.2	19.1	18.7		:	:
Норвешка	34.5	32.3	38.5	22.6	24.4	24.5	22.7	17.9	13.7
Австрија	38.5	40.8	41.5	20.6	21.7	21.3	26.8	24.2	25.0
Полска	36.8	33.8	33.9	20.7	19.8	19.3	20.9	20.4	19.0
Португалија	22.3	22.4	25.4	18.2	19.7	18.1	21.2	29.3	29.5
Романија	31.6	28.1	30.4	:	17.9	20.9		:	:
Словенија	38.5	37.6	35.6	24.4	23.5	23.4	13.4	23.2	19.6
Словачка	38.5	32.9	32.3	25.9	21.5	16.7	35.8	18.8	16.7
Финска	44.2	41.6	40.1	27.6	27.6	26.4	31.1	28.8	29.9
Шведска	46.8	43.6	38.6	27.9	27.3	26.5	19.8	33.3	30.6
Велика Британија	25.8	25.9	25.2	19.3	17.9	19.0	32.3	37.0	25.7
ЕУ-28	37.1	35.4	36.1	20.0	19.7	19.9	:	:	:

Извор: Eurostat, 2014

⁶ Пресметана како однос помеѓу приходите од даноците на потрошувачка и расходите за финалната потрошувачка на домаќинствата.

Табела 3.2: Општи и редуцирани стапки кај ДДВ (во %)

		Стандардна и намалена стапка на ДДВ		
		2000	2008	2014
Белгија	Стандардна	21	21	21
	Редуцирана	6/12	6/12	6/12
Бугарија	Стандардна	20	20	20
	Редуцирана	-	7	9
Чешка Република	Стандардна	22	19	21
	Редуцирана	5	9	15
Данска	Стандардна	25	25	25
	Редуцирана	-	-	-
Германија	Стандардна	16	19	19
	Редуцирана	7	7	7
Естонија	Стандардна	18	18	20
	Редуцирана	5	5	9
Ирска	Стандардна	21	21	23
	Редуцирана	(4.2) 12.5	(4.8) 13.5	(4.8) 9/13.5
Грција	Стандардна	18	19	23
	Редуцирана	(4) 8	(4.5) 9	6.5/13
Шпанија	Стандардна	16	16	21
	Редуцирана	(4) 7	(4) 7	(4) 10
Франција	Стандардна	19.6	19.6	20
	Редуцирана	(2.1) 5.5	(2.1) 5.5	(2.1) 5.5/10
Хрватска	Стандардна	22	22	25
	Редуцирана	(0)	(0) 10	5/13
Италија	Стандардна	20	20	22
	Редуцирана	(4) 10	(4) 10	(4) 10
Кипар	Стандардна	10	15	19
	Редуцирана	5	5/8	5/9
Латвија	Стандардна	18	18	21
	Редуцирана	-	5	12
Литванија	Стандардна	18	18	21
	Редуцирана	5	5/9	5/9
Луксембург	Стандардна	15	15	15
	Редуцирана	(3) 6/12	(3) 6/12	(3) 6/12
Унгарија	Стандардна	25	20	27
	Редуцирана	(0) 12	5	5/18
Малта	Стандардна	15	18	18
	Редуцирана	5	5	5/7
Норвешка	Стандардна	17.5	19	21
	Редуцирана	6	6	6
Австрија	Стандардна	20	20	20
	Редуцирана	10	10	10
Полска	Стандардна	22	22	23
	Редуцирана	7	(3) 7	5/8
Португалија	Стандардна	17	20	23
	Редуцирана	5/12	5/12	6/13
Романија	Стандардна	19	19	24
	Редуцирана	-	9	5/9
Словенија	Стандардна	19	20	22
	Редуцирана	8	8.5	9.5
Словачка	Стандардна	23	19	20
	Редуцирана	10	10	10
Финска	Стандардна	22	22	24
	Редуцирана	8/17	8/17	10/14
Шведска	Стандардна	25	25	25
	Редуцирана	6/12	6/12	6/12
Велика Британија	Стандардна	17.5	17.5	20
	Редуцирана	5	5	5
ЕУ-28	Стандардна	19.3	19.6	21.5

Извор: Eurostat, 2014.

Стандардната стапка на ДДВ варира помеѓу 15%⁷ и 27%, при што во 2014 година оваа стапка е најниска во Луксембург (15%) и Малта (18%), а највисока во

⁷ Во рамки на ЕУ пропишана е минимална стандардна (општа) стапка на ДДВ од 15%, додека максималната не е ограничена.

Унгарија (27%), Хрватска, Данска и Шведска (со по 25%) (Табела 3.2). Покрај општата стапка на ДДВ, сите земји членки на ЕУ (со исклучок на Данска) применуваат една или две повластени (редуцирани) стапки на ДДВ на определени стоки и услуги, кои не можат да бидат под 5% (правило согласно со регулатива на ЕУ од кое некои земји отстапуваат врз основа на актите за пристапување во ЕУ). Во годините по кризата е регистрирано зголемување на стапките на ДДВ во голем број на земји (кај 20 земји членки на ЕУ е регистрирано зголемување на општата стапка на ДДВ во периодот 2009-2014 година).

Даноци на труд

Нивото на даночното оптоварување на трудот (работната сила) значително варира во рамките на ЕУ-28. Највисока имплицитна даночна стапка на трудот⁸ е регистрирана во Белгија, Италија и Австрија (над 40%), а најниска во Малта и Бугарија (под 25%) (Табела 3.1). Во структурата на ITR на трудот, во најголем број на земји членки на ЕУ, доминатна категорија се социјалните придонеси, чие учество е значително повисоко од приходите од персоналниот данок на доход (во просек во ЕУ две третини од ITR на трудот го сочинуваат трошоците на работната сила која не потекнува од плати а кои се платени од работодавачите и/или вработените). Приходите од персоналниот данок на доход се доминантни единствено во Данска, Ирска и В.Британија (учество над 50%). Од друга страна, во Полска во вкупната ITR на трудот персоналниот данок на доход учествува со помалку од 20%.

Во делот на персоналниот данок на доход, најголем дел од земјите членки на ЕУ во 2014 година применуваа прогресивно оданочување. Само шест земји од ЕУ-28 тековно применуваат „рамна“ даночна стапка (Естонија, Литванија, Летонија, Романија, Бугарија и Унгарија). Кај земјите со рамен данок, постои разлика во даночната стапка што се применува кај персоналниот данок на доход - најмала стапка има во Бугарија (10%), а највисока во Летонија (24%). Кај земјите со прогресивно оданочување, исто така, постои значајна разлика во прогресивноста на стапките, нивото и бројот на стапките, структурата на надоместоците и даночните кредити и дефинирањето на даночната основица. Шведска, Португалија и Данска се земјите каде максималната стапка на персоналниот данок на доход во 2014 година е највисока (над 55%), додека најниска максимална стапка е регистрирана во Чешка (22%), Словачка (25%), Малта и Кипар (32%) (Табела 3.3).

Даноци на капитал

Максималните (топ) стапки на корпоративниот данок на доход во земјите членки на ЕУ бележеа значајни намалувања во периодот 1995-2009 година (од 35% на 22,9% во просек во ЕУ-28). По ова намалување, во периодот 2010-2014 година е забележано стабилизирање на оваа даночна стапка. Иако трендот на намалување беше присутен во речиси сите земји членки на ЕУ, корпоративните даночни стапки сеуште значително варираат помеѓу земјите членки на ЕУ. Така, законските даночни стапки на корпоративниот доход се движат од 10% во Бугарија до над 30% во Белгија, Германија, Шпанија, Франција, Италија, Малта и Португалија (се однесува на максималната

---

⁸ Пресметана како однос помеѓу приходите од даноците и социјалните придонеси на вработени и надоместоците на вработени.

даночна стапка). Највисока е во Франција која во 2014 година изнесува 38% (Табела 3.3).

Табела 3.3: Маргинални даночни стапки кај ПДД и КДД

	Највисока стапка на персонален доход			Прилагодена највисока стапка на добивка		
	1995	2005	2014	1995	2005	2012
Белгија	60.6	53.7	53.7	40.2	34.0	34.0
Бугарија	50.0	24.0	10.0	40.0	15.0	10.0
Чешка Република	43.0	32.0	22.0	41.0	26.0	19.0
Данска	65.7	62.3	55.6	34.0	28.0	24.5
Германија	57.0	44.3	47.5	56.8	38.7	30.2
Естонија	26.0	24.0	21.0	26.0	24.0	21.0
Ирска	48.0	42.0	48.0	40.0	12.5	12.5
Грција	45.0	40.0	46.0	40.0	32.0	26.0
Шпанија	56.0	45.0	52.0	35.0	35.0	30.0
Франција	59.1	53.5	50.3	36.7	35.0	38.0
Хрватска	42.9	53.1	47.2	25.0	20.0	20.0
Италија	51.0	44.1	47.9	52.2	37.3	31.0
Кипар	40.0	30.0	35.0	25.0	10.0	12.5
Латвија	25.0	25.0	24.0	25.0	15.0	15.0
Литванија	33.0	33.0	15.0	29.0	15.0	15.0
Луксембург	51.3	39.0	43.6	40.9	30.4	29.2
Унгарија	44.0	38.0	16.0	19.6	17.5	20.6
Малта	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0
Норвешка	60.0	52.0	52.0	35.0	31.5	25.0
Австрија	50.0	50.0	50.0	34.0	25.0	25.0
Полска	45.0	40.0	32.0	40.0	19.0	19.0
Португалија	40.0	40.0	56.5	39.6	27.5	31.5
Романија	40.0	16.0	16.0	38.0	16.0	16.0
Словенија	50.0	50.0	50.0	25.0	25.0	17.0
Словачка	42.0	19.0	25.0	40.0	19.0	22.0
Финска	62.2	51.0	51.5	25.0	26.0	24.5
Шведска	61.3	56.6	56.9	28.0	28.0	22.0
Велика Британија	40.0	40.0	45.0	33.0	30.0	21.0
ЕУ-28	47.2	40.4	39.4	35.0	25.3	23.1

Извор: Eurostat, 2014.

3.3 Фискалните реформи во даночниот систем на ЕУ

Во последните 20 години дел од европските земји ги реформираа своите даночни системи во насока на воведување на таканаречениот „рамен данок“ (Табела 3.4). Естонија е првата земја во Европа која во 1994 година го вовеле „рамниот данок“, заменувајќи ги трите прага на персонален данок, и уште еден на корпоративните добивки, со една универзална стапка од 26%, без право на одбитоци. Литванија и Летонија, балтичките соседи на Естонија, веднаш го следеа нејзиниот пример и во 1994, односно 1997 година го воведоа рамниот данок (Radulescu, 2012). Словачка промовираше стапка од 19% на мнозинството даноци (корпоративниот, персоналниот, ДДВ) во 2004 година. Романија од 1 јануари 2005 година усвои стапка од 16% на персоналниот и корпоративниот приход.

Табела 3.4: Рамен данок во регионот на ЦИЕ: во време на воведување и денес

Земја	Персонален данок	Година на воведување	Персонален данок (2014)
Естонија	26%	1994	21%
Литванија	33%	1994	15%
Летонија	25%	1997	24%
Русија	13%	2001	13%
Србија	14%/12%	2003	15%
Словачка	19%	2004	19%/25%
Украина	13%	2004	17%
Грузија	20%	2005	20%
Романија	16%	2005	16%
Македонија	12%	2007	10%
Црна Гора	9%	2007	9%
Албанија	10%	2008	10%/13%/23%
Чешка Република	15%	2008	15%/22%
Бугарија	10%	2008	10%
Белорусија	24%	2009	12%
Босна и Херцеговина	10%	2009	10%
Унгарија	16%	2011	16%

Извор: World Bank (2014); KPMG (2014); Radulescu (2013) и Rabushka (2007).

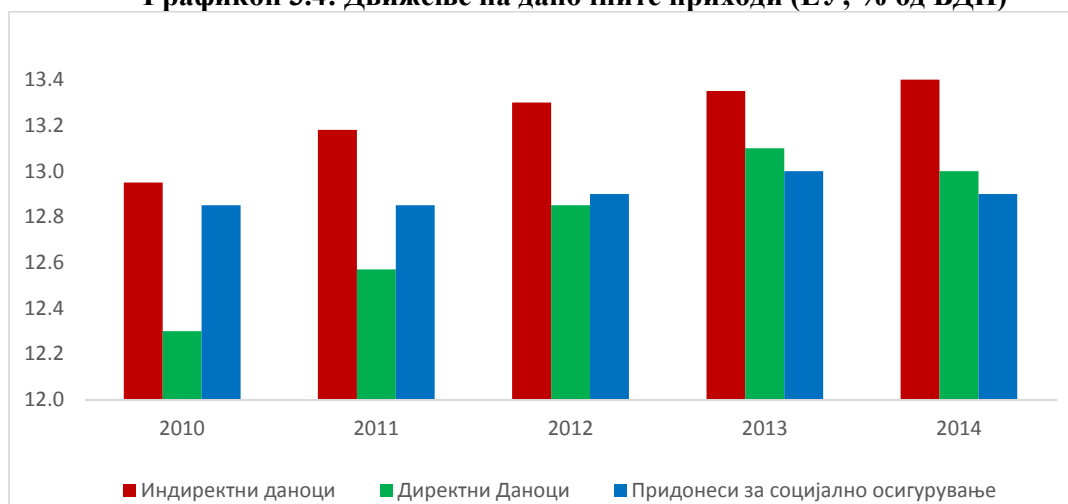
Сепак, во последните години дел од земјите го заменуваат системот на рамен данок со систем на прогресивно оданочување. Така, во Словачка⁹, старо-новата левичарска влада (која во претходниот мандат го остави системот на рамен данок непроменет) од почетокот на 2013 година воведо втора стапка од 25% кај персоналниот данок на доход со која се оданочуваат приходите над мултипликаторот од 176,8 за минималната потрошувачка кошничка (во моментот изнесува околу 34.400 евра) (Reichl, 2013). Покрај тоа, корпоративната даночна стапка ја зголеми на 23%. Ова беше направено во рамките на пакетот за штедење, со оглед на згомениот буџетски дефицит и јавен долг во претходните години.

Исто така, Чешката Република, која во 2008 година го воведо рамниот персонален данок од 15%, од почетокот на 2013 година воведо дополнителни 7% солидарен данок на делот од доходот кој за четирипати ја надминува просечната годишна плата (CZK 1.245.216, или EUR 46.119). Ова е планирано да биде привремена мерка за периодот 2013-2015 година, иако сегашните анализи покажуваат дека оваа мерка ќе биде продолжена и во идниот период. Инаку оваа мерка е дел од сетот на мерки кои беа преземени за надминување на проблемот со прекумерен буџетски дефицит со кој се соочи Чешка.

Во последните години, поради потребата од фискална консолидација, во земјите членки на ЕУ е присутен тренд на зголемување на вкупниот даночен товар. Тоа се должи на фактот што во голем број на земји фискалната консолидација беше спроведена преку зголемување на даноците отколку преку намалување на расходите. Даноците се зголемени повеќе од очекуваното ниво согласно со последните извештаи за даночни реформи (European Commission, 2012 и 2013). Во 2014 година даночното оптоварување полека се стабилизира (European Commission, 2014). Промените се прикажани на графиконите 3.4 и 3.5.

⁹ Словачка беше првата земја од централна Европа во која беше воведен рамниот данок од страна на централно-десничарската влада (во 2004 година).

Графикон 3.4: Движење на даночните приходи (ЕУ, % од БДП)

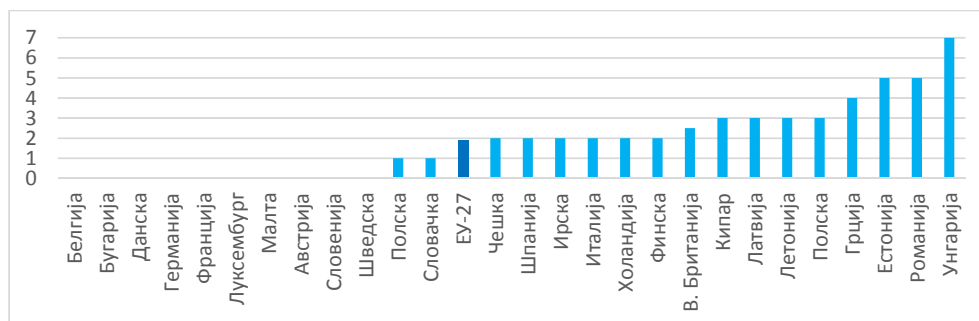
Извор: European Commission (2014).

Графикон 3.5: Висина и промени на стапките на поделните даноци (ЕУ-28)

Извор: European Commission, 2014

Графикон 3.6: Промена во општата стапка на ДДВ (2008-2013 год. во пп)

Извор: European Commission, 2014.

Табела 3.5: Даночни промени од средината на 2013 до средината на 2014

		Законски стапки	Основни или специјални режими
Персонален данок на доход		AT, ES, PT	AT, BE, CZ, EL, FI, FR, HR, IE, LT, NL, SE, SI
		BG, EE, EL, MT, NL	BE, BG, CZ, DK, DE, EE, ES, FI, FR, IT, LT, LV, MT, NL, SE, RO, SI, UK
Данок на добивка		BE, DE, EL, FR, PT, SK	AT, BE, EL, ES, FI, FR, HR, LT, LV, PL, SE, SK
		DK, EE, FI, FR, ES, PT, UK, SK	AT, BG, BE, EL, ES, FR, HR, IE, IT, LT, LV, NL, PT, RO, UK
Придонеси за социјално осигурување		CY, HR	CZ, EE, HR, HU, RO, SK
		AT, EE*, IT, LV, RO	BE, ES, FR, HU, LV, SE, SI, SK, UK
Данок на додадена вредност		CY, FR, IT, LU, PL, SI	BE, CY, DE, DK, EE, EL, FR, HR, IT, LU, PL, SI
			BE, DK, EL, ES, FR, IE, LT, RO
Акцизи	Енергетски производи и електрична енергија		BE, CY, BG, EE, ES, FI, FR, HR, IT, LV, MT, NL, PL, RO, SI
			BE, EE, FR
	Цигари, алкохол, шеќер итн.		AT, BE, CZ, DE, EE, ES, FI, HR, IE, IT, LT, LV, MT, NL, PL, PT, RO, SE, SI, UK
			BG, DK, DE, HR, UK
Даноци за животна средина		AT, BG, ES, FI, FR, HR, HU, IT, LT, LV, NL, PT, SI, UK	BE, CY, FR, NL, UK
		BG, IE	DK, MT, UK
Данок на имот		EL, IE, IT, CY, LT, NL, RO	CY, ES, HR, UK
		EL, IT	EE, LV, MT

Извор: European Commission, 2014.

Даночните реформи воведени во земјите членки помеѓу средината на 2013 година и средината на 2014 година (Табела 3.5), покажуваат дека голем број земји членки преземаа мерки за зголемување на индиректните даноци. Даночите на потрошувачка и, во многу помал обем, еколошките даноци – за кои се смета дека се меѓу даночите со помалку штетно влијание врз економскиот раст – се зголемија во голем број на земји членки на ЕУ. Речиси половина од земјите членки (Белгија, Данска, Германија, Естонија, Грција, Франција, Хрватска, Италија, Кипар, Луксембург, Полска и Словенија) во последните години извршија проширување на даночната основица или намалување на редуцираните стапки кај ДДВ кои се применуваат кај одредени групи на производи и услуги. Истовремено, осум земји членки (Белгија, Данска, Ирска,

Грција, Шпанија, Франција, Литванија, Романија) воведоа нови редуцирани стапки, ги намалија постојните редуцирани стапки и/или го приширија опфатот на примена на редуцираните стапки на нови производи и стоки. Околу една четвртина од земјите членки решија да ги зголемат законски пропишаните стапки на ДДВ во периодот од средината на 2013 година до средината на 2014 година (Франција, Италија, Кипар, Луксембург, Словенија) (European Commission, 2014). Во периодот 2008-2013 година 17 земји членки на ЕУ извршија зголемување на општата стапка на ДДВ, при што зголемувањето е најголемо во Унгарија (за 7 процентни поени), Романија и Естонија (за 5 процентни поени) (Графикон 3.6). Кај еколошките даноци, најголем дел од зголемените даноци за животна средина се однесуваат на акцизите на енергетските производи, кои имаа ограничено буџетско влијание.

Во делот на оданочувањето на трудот (персоналниот данок на доход и придонесите за социјално осигурување), повеќето земји прво го намалија, па го зголемија даночното оптоварување (мерено како процент од БДП). Многу од мерките за намалување на даночното оптоварување на трудот беа фокусирани на специфични групи - на оние со ниски примања. Генерално реформите во делот на оданочувањето на трудот беа насочени кон (1) општо намалување на вкупното оданочување на трудот/работната сила, и (2) таргетирано намалување на даночното оптоварување на најранливите категории на пазарот на труд. Така, во последните две-три години се зголемува бројот на земји членки на ЕУ кои воведуваат таргетирани намалувања на даноците на труд. Префериран приод за намалување на даноците на труд беа зголемените ослободувања или даночни кредити кои се применуваа во рамките на системот на персонален данок на доход¹⁰. Истовремено, таргетирањето на лицата со повисоки заработувачки беше спроведено во форма на воспоставување на дополнителни даноци на повисоките приходи, воведување на нови прагови за “топ“ заработувачите, зголемување на максималната стапка на персоналниот данок на доход, ограничување на даночните кредити и даночните олеснувања на лицата со повисока заработувачка (Белгија, Ирска, Франција и Холандија). Во Хрватска и Кипар беа зголемени придонесите за социјално осигурување, во Естонија беше зголемено минималното ниво на придонесите за социјално осигурување, а во Словенија беа укинати даночните надоместоци на постарите даночни обврзници. Треба да се истакне дека во некои земји предмет на зголемено оданочување во најголем дел беше „пасивниот“ доход (Чешка, Хрватска, Литванија, Унгарија, Австрија, Португалија, Романија, Финска и Шведска). Во мал број на земји беа воведени мерки за олеснување на даночното оптоварување на работодавачите за вработување на долгорочно невработени лица (во Словачка) или лица со низок доход (Белгија). Унгарија ја продолжи примената на мерката за намалување на придонесите за социјално осигурување работодавачите за вработени мајки со најмалку 3 деца.

Голям дел од реформите во делот на корпоративното оданочување вклучуваа мерки за намалување на даночната основа со цел стимулирање на инвестициите и подобрување на конкурентноста на определени сектори. Мал број на земји извршија и намалување на главните стапки на корпоративниот данок на доход. Има и земји кои извршија проширување на даночната основица на корпоративниот данок, главно преку ограничување на олеснувањата (Грција, Литванија и Словачка) или лимитирање на можноста за избегнување за плаќање на данок (Полска, Шпанија, Австрија, Словачка, Белгија).

¹⁰ Вакви мерки беа превземени од страна на 13 земји членки на ЕУ – Белгија, Бугарија, Данска, Германија, Естонија, Италија, Латвија, Литванија, Малта, Холандија, Финска, Шведска и В. Британија.

Генерално, даночните мерки кои ги превзедоа земјите членки во ЕУ во последните години се во согласност со целите и таргетите содржани во усвоената стратегија Европа 2020 и Европскиот семестар: (1) промена во даночното оптоварување од трудот кон помалку штетни по растот даночни основици; (2) таргетирано намалување на даночното оптоварување на трудот заради зголемена вработеност; (3) проширување на даночните основици; (4) даночни мерки за намалување на склоноста кон долг кои го предизвикуваат оданочувањето на домувањето (housing) и корпорациите; (5) добро дизајнирани даноци кои промовираат раст и конкурентност, особено кај оданочувањето на домувањето, заштитата на животната средина и истражувањето и растот, и (6) мерки за подобрување на наплатата на даноците (почитување на даночните прописи) и подобрување на даночната администрација.

4. ПРИКАЗ НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ НА ИЗБРАНИ ЗЕМЈИ ОД ЕУ

4.1 Даночниот систем во Словачка

Словачка е првата од земјите на Централна Европа која вовеле рамен данок – таа тоа го направи во 2004 година, десет години после Естонија, која пак е првата од поранешните социјалистички земји која вовеле рамен данок (во 1994 год.). Инаку, стапката на рамен данок од 19% при воведувањето, во Словачка беше релативно највисока во однос на земјите кои во тие години го воведуваа рамниот данок: на пример, Украина исто така вовеле рамен данок во 2004 год. со стапка од 13%, додека Србија го вовеле во 2003 год., со стапка од 14%; Романија и Грузија го воведоа рамниот данок во 2005 год. со стапка од 16% и 12% респективно. Значи, од аспект на своевидната конкуренција помеѓу поранешните социјалистички земји со намалување на даночните стапки да привлекуваат странски инвестиции и генерално да ја подобруваат конкурентноста на своите економии, Словачка е земја која релативно малку го користеше „даночниот дампинг“ за ваквата цел.

Може да се забележи дека Словачка го вовеле рамниот данок со релативно висока даночна стапка и во период на многу понапредна фаза на транзицијата во однос на Балтичките земји како пионери во тој процес. Исто така, Словачка го вовеле рамниот данок токму во годината кога земјата стана членка на ЕУ.

Од друга страна, Словачка го напушти рамниот данок во 2013 година. При напуштањето на рамниот данок, Словачка вовеле две маргинални стапки на даночна прогресија: 19% и 25%, и стапката на корпоративниот данок на доход ја зголеми на 23%.

Според Reichl (2014), во годините после воведувањето рамен данок, Словачка остваруваше мошне солидни макроекономски перформанси: стапки на економски раст кои достигнуваа дури до 10%, „намалување на невработеноста од 20% на 10% и намалување на владиниот долг од 50% на 21% во 2008 год.“ Се разбира, ова не значи дека ваквите перформанси биле директно и недвосмислено предизвикани само од воведувањето на рамниот данок. Одговорот на прашањето во колкава мера воведувањето на рамниот данок влијаело врз добрите макроекономски перформанси, а во колкава мера тие биле резултат на други фактори (пример, самиот процес на пристапување кон ЕУ, или поволните макроекономски услови глобално, па и во рамките на земјите од централна и источна Европа) е единствено можно преку поопстојно емпириско економетриско истражување¹¹. Тука е важно да се истакне и дека воведувањето на рамниот данок, и со него поврзаното намалување на стапките на дирекното оданочување, биле дел од една поширока фискална реформа, која, според Reichl (2013), вклучувала „дополнителни реформи како, на пример, на даночната основица, на придонесите за социјално осигурување, на бенефициите, на индиректното оданочување и на даночната администрација“.

Од друга страна, напуштањето на рамниот данок и воведување даночна прогресија во Словачка е пропратено со една контроверза – имено, тоа е од една страна дел од една поширока програма на фискална консолидација, која сега често се

¹¹ Reichl (2013) напоменува дека покрај проблемот на временското коинцидирање на повеќе реформи и други настани кои би можеле да влијаат врз макроекономските перформанси во тој период, за едно квалитетно емпириско истражување се јавува и проблемот на отсуство на квалитетни микроподатоци за периодот пред даночната реформа.

нарекува и фискално кретење (fiscal austerity) со негативна социјална конотација; но од друга страна, левичарските влади, во кои веројатно спаѓа и владата на Словачка која го напушти рамниот данок, се главно критичари на програмите на фискални кретења, иако притоа веројатно се мисли пред се на кретењето на јавните расходи, но не и на зголемувањето на даночните стапки, што е де факто рестриктивна фискална политика.

Во недостиг на соодветна емпириска анализа, изгледа дека аргументацијата во прилог на напуштање на рамниот данок и воведување прогресија кај персоналниот данок на доход се сведува главно на интуитивниот заклучок дека рамниот данок доведува до негативни ефекти кај дистрибуцијата на доходот, т.е. дека го зголемува степенот на доходна (и имотна) нееднаквост.

4.2 Даночниот систем на Чешката Република

Чешка не се одликува со големо даночно оптоварување набљудувано во меѓународни размери. Во 2013 година, вкупното даночно оптоварување изнесувало 34.1% од БДП, што било потполно исто како просекот во земјите на ОЕЦД. Меѓутоа, од 2000 до 2013 година, даночното оптоварување во Чешка се зголемило од 32.5% на 34.1%, за разлика од просекот на ОЕЦД кој дури малку и се намалил.

Структурата на даночните приходи се разликува во однос на просекот на ниво на ОЕЦД. На пример, во Чешка, персоналниот данок на доход учествува со 11% во вкупните даночни приходи, наспроти 25% во ОЕЦД; социјалните придонеси учествуваат со 44%, наспроти 26% во ОЕЦД; а учеството на даноците на имот изнесува 2% наспроти 6% во ОЕЦД (OECD, 2014b). Слични сознанија се добиваат и при споредбата со земјите-членки на ЕУ. Така, во 2012 година, Чешка имала најголемо учество на социјалните придонеси во вкупните даночни приходи (44.5%), т.е. далеку повеќе од просекот во ЕУ-28 (32.4%) и во ЕУ-18 (36.1%). Понатаму, таа била рангирана на четвртото место според учеството на данокот на добивка во вкупните даноци (9.5%, наспроти просекот од 6.3% во ЕУ-28, т.е. 6% во ЕУ-18). Од друга страна, според учеството на персоналниот данок на доход во вкупните даночни приходи (10.8%, наспроти просекот од 23.9% во ЕУ-28, т.е. 22.9% во ЕУ-18), Чешка била рангирана на 25. место во ЕУ. Единствено, во однос на фискалното значење на индиректните даноци (35%, наспроти просекот од 34.5% во ЕУ-28 и 32.8% во ЕУ-18), таа не се разликува од земјите во ЕУ, пласирајќи се на 18. место во 2012 година (Eurostat, 2014).

Табела 4.1: Чешка - избрани даночни показатели, 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Вкупни даночни приходи/БДП	35.3	35.9	34.4	33.4	33.6	34.6	35.0
Данок на добивка/Вкупни даноци	13.0	13.0	12.2	10.5	10.0	9.8	9.5
Персон. данок на доход/Вкупни даноци	11.8	11.9	10.7	10.8	10.3	10.8	10.8
Индиректни даноци/Вкупни даноци	30.7	31.0	31.6	33.9	34.1	34.5	35.0
Социјални придонеси/Вкупни даноци	44.2	43.8	45.1	44.5	45.3	44.7	44.5

Извор: Eurostat (2014).

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси.

Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

Даночните приходи во Чешка се делат на следниов начин: 70% од приходите собрани од данокот на добивка, персоналниот данок и ДДВ одат во буџетот на централната власт, 21% во општинските буџети и 9% во буџетите на регионите. Данокот на имот во целост претставува приход на општините, додека даноците на наследство, на подарок, на промет на недвижности, на патишта и акцизите одат за централниот буџет. Најпосле, персоналниот данок на доход се дели по општини според површината и населението, додека приходите од персоналниот данок од самостојна активност се делат меѓу општините според адресата на претприемачот (Radvan, 2010).

Персонален данок на доход

Даночни обврзници кај персоналниот данок на доход се лицата кои остваруваат годишен доход над 15.000 круни, вклучувајќи ги и пензионерите чиј годишен доход надминува 840.000 круни. Притоа, и самовработените лица (тргови-поединци) може да изберат да плаќаат персонален данок на доход (наместо данок на добивка), ако во текот на изминатите три години нивниот годишен доход не надминувал 5 милиони круни. Во однос на предмет на оданочување, чешкиот закон разликува пет категории доход: доход од вработување, доход од самостојна активност, доход од капитал, доход од наем на имот и друго (доход од авторски права и хонорари, доход од продажба на недвижен или подвижен имот, доход од добивки од игри на среќа итн.). Даночната пријава се поднесува до 1 април, а ако е подготвена од овластен даночен советник, рокот може да се продолжи до 1 јули.

Персоналниот данок на доходот од плати се плаќа на т.н. „супер бруто-плата“, која ја опфаќа бруто-платата на вработениот плус социјалните придонеси кои ги плаќа работодавачот. Со други зборови, сите социјални придонеси влегуваат во пресметката на даночната основа, т.е. придонесите не претставуваат одбитни ставки. Притоа, овој начин на пресметка на даночната основа се применува дури и на странските работници кои работат во Чешка, а кои не се опфатени со чешкиот систем на социјално осигурување. Имено, на бруто-платата на овие работници се додаваат хипотетичките придонеси кои би ги платил работодавачот, кога работниците би биле чешки осигуреници. Единствено, самовработените лица имаат право на намалување на даночната основа за платените социјални придонеси, на износ кој се движи од 40% до 60% (80% за земјоделците). Инаку, покрај платите, во даночната основа на персоналниот данок на доход влегуваат и сите други надоместоци кои ги примаат вработените (бонуси, службени возила, дневници, надомести за одвоен живот, приватно медицинско осигурување итн.).

Во однос на даночните стапки, Чешка се одликува со нивно постојано намалување. Така, во текот на 1990-тите, Чешка имала прогресивен данок на доход, со пет транши и даночни стапки коишто се движеле од 15% до 40%, а во 2000 година, највисоката маргинална даночна стапка била сведена на 32%. Од 2008 година, единствената даночна стапка изнесува 15%, но бидејќи данокот се плаќа на т.н. „супер бруто-плата“, ефективната даночна стапка изнесува 20%. Во 2013 година бил воведен т.н. „солидарен данок“ од 7%, со кој се оданочува доходот над 48 просечни месечни плати (1,245 милиони круни). На тој начин, де факто е воведена даночна прогресија, со втора даночна стапка од 22%. Сепак, треба да се забележи дека „солидарниот данок“ претставува привремено решение, бидејќи е предвидено да се применува заклучно со 2015 година.

Секој друг доход, освен платите и доходот од самовработување, се оданочува со даночна стапка од 15%, т.е. Чешка го применува системот на рамен данок. На

дивидендите, доходот од авторските права и каматите се плаќа данок по задршка, т.е. данокот се плаќа при самата исплата на доходот. Притоа, дивидендите исплатени на нерезидентите од земјите со кои Чешката Република нема склучено договор за избегнување на двојното оданочување и за размена на информации се оданочуваат по стапка од 35%.

Капиталните добивки се оданочуваат по стапки од 0% или 15%, при што капиталните добивки до 100.000 круни се ослободени од данок. Притоа, капиталните добивки од продажба на недвижен имот влегуваат во даночната основа, но се ослободени од оданочување, ако имотот се чувал најмалку две години (доколку во станот живее даночниот обврзник), односно најмалку пет години (ако не живее во него). Слично на тоа, доходот од продажба на подвижен имот се ослободува од данок, ако имотот се чувал барем една година. Исто така, капиталните добивки од продажба на хартии од вредност се ослободени од оданочување, ако хартиите од вредност се чувале барем шест месеци, под услов капиталното учество на даночниот обврзник во компанијата да не надминало 5% во претходните 24 месеци, а ако не е задоволен овој услов, тогаш минималниот рок на чување изнесува три до пет години. Слично на тоа, капиталните добивки од продажба на удели во друштва со ограничена одговорност се ослободени од данок, ако уделите се чувале барем пет години.

Чешкиот закон предвидува одредени даночни олеснувања и одбивки, и тоа: основно годишно даночно ослободување од 24.840 круни (кое не важи за пензионерите), ослободување за секое издржувано дете во износ од 13.404 круни, ослободување за издржување сопруга (чиј годишен доход не надминува 68.000 круни) во износ од 24.840 круни итн. Слично на тоа, одбитни ставки од даночната основа се платената камата на станбените кредити (ако даночниот обврзник живее во станот), премиите за животно осигурување (до одреден износ), уплатените придонеси во приватните пензиски фондови во Чешка и во ЕУ (до одреден износ), донациите во одредени хуманитарни организации итн. (Bronchi and Burns, 2000; Deloitte Touche Tohmatsu, 2014; KPMG, 2014; PKF, 2013; Praxity, 2011; Radvan, 2010).

Данок на доход на корпорации

Со цел да ја зголеми конкурентноста, Чешка постојано (може да се каже, премногу често) ја намалувала стапката на данокот на добивка. Така, даночната стапка изнесувала 45% во 1992 година и 42% во 1994 година, следната година била намалена на 41%, а во 1996 година била сведена на 39%. Две години подоцна следело ново намалување на 35%, а во 2000 година, даночната стапка била намалена на 31%. Во следните години, повторно биле извршени повеќекратни намалувања на даночната стапка, и тоа: 28% во 2004 година, 26% во 2005 година, 24% во 2006 година, 21% во 2008 година, 20% во 2009 година, а од 2010 година, таа изнесува 19% (Bronchi and Burns, 2000). Денес, покрај стандардната даночна стапка од 19%, се применува и пониска стапка од 5% со која се оданочува доходот на инвестициските и пензиските фондови.

Слично како и кај персоналниот данок на доход, данокот по задршка на дивидендите изнесува 35%, 15% или 0%. Имено, дивидендите исплатени меѓу чешките компании, како и меѓу компаниите од ЕУ и ЕЕЗ се ослободени од оданочување, под одредени услови (само за одредени правни форми на компаниите, при минимално учество во капиталот од 10%, минимум една година чување на акциите итн.).

И капиталните добивки влегуваат во оданочливиот доход на компаниите. Сепак, капиталните добивки од продажба на акции од компании во ЕУ, во кои капиталното

учество е најмалку 10% и кои се чувале најмалку една година се ослободени од оданочување. Исто така, и капиталните добивки од продажба на акции во земјите што не се членки на ЕУ (со кои Чешка има потпишано спогодби за избегнување на двојното оданочување) можат да бидат ослободени од оданочување, ако се задоволени истите услови како погоре и ако во тие земји даночната стапка изнесува барем 12%. Слично на тоа, данокот по задршка на каматите изнесува 0%, 15% и 35%, но меѓукомпаниските камати, исплатени на нерезидентите од страна на чешки компании или странски подружници во Чешка, не подлежат на данокот по задршка, под услов да постои непрекинато двегодишно учество во акционерското капитал. Даночните стапки по кои се оданочува доходот од авторски права и оперативен лизинг изнесуваат 15% и 35%, додека доходот од финансиски лизинг се оданочува по стапки од 5% и 35%. И во овие случаи, даночните стапки од 35% се применуваат на нерезидентите од земјите со кои Чешка нема склучено спогодба за избегнување на двојното оданочување и за размена на информации.

При пресметката на данокот на добивка, се применуваат вообичаените одбитни ставки: оперативните трошоци, трошоците за трансфер на „ноу-хау“, хуманитарните донации (до определен износ) трошоците за лизинг, патните трошоци (до одреден износ), ненаплатливите заеми (под определени услови), некои трошоци за истражување и развој итн. Во продолжение, загубите во работењето можат да се пренесуваат напред во рок од пет години, а исто така, под определени услови, некои резервации за потенцијални загуби можат да бидат одбитни ставки при пресметката на данокот на добивка. Од друга страна, одбивањето на трошоците на финансирањето меѓу поврзаните субјекти не е дозволено, ако односот вкупниот износ на кредитите земени од поврзаните субјекти и капиталот на должникот надминува 4:1, т.е. 6:1 (за банките и осигурителните компании). Најпосле, во Чешка не е дозволена консолидирана даночна пријава.

Во однос на третманот на амортизацијата, компанијата може да избира меѓу примената на пропорционална и забрзана амортизација. Притоа, постојаните средства се поделени во шест класи, со дозволен период на амортизирање од три години (автомобили, компјутери, канцелариска опрема), пет години (машини, камиони, трактори, права), 10 години (мотори, тешка машинерија, бродови, индустриска и земјоделска опрема), 20 години (инсталации за водовод, гас и нафта), 30 години (згради и патишта) и 50 години (административни и комерцијални згради, хотели, трговски центри, културни објекти). Што се однесува до нематеријалните средства, може да се применува само праволиниска амортизација, во период којшто се движи од 18 месеци (за аудиовизуелни дела), преку 36 месеци (софтвер и резултати од истражување и развој), 60 месеци (трошоци за инкорпорирање), до 180 месеци (гудвил).

Законот за данокот на добивка предвидува и определени даночни олеснувања и ослободувања за: лансирање ново производство или проширување на постојното, за нов технолошки центар, за нов центар за развој на софтвер, за нов стратески центар за поправки итн. Даночните ослободувања се јавуваат во различни форми, како: даночно ослободување до 10 години, грантови од 200.000 круни за новоотворени работни места во одредени региони, финансиска помош за обука на работниците во одредени региони, продажба на земјиште по специјални цени, грантови во износ до 7% од фиксните средства за определени инвестиции во производство и технологија. Овие ослободувања зависат од видот на индустријата и локацијата на инвестициите и максималниот износ може да биде до 40% од инвестицијата (за големите фирми), т.е. до 50% за средните фирми и до 60% за малите фирми. Слично на тоа, финансиските

грантови за обука на вработените се ограничени на 25%, 35% и 45% од трошоците, во зависност од големината на фирмите. Најпосле, фирмите можат да одбијат повеќе од двоен износ (110%) на трошоците за истражување и развој од даночната основа.

Рокот за поднесување на даночната пријава е 1 април, а за даночните обврзници кои имаат обврска за ревидирани финансиски извештаи, рокот е 1 јули. Даночните обврзници со доход до 30.000 круни го плаќаат данокот на добивка еднократно, т.е. со годишната даночна пријава, а оние со доход до 150.000 круни плаќаат две аконтации во износ од 40% од последната даночна обврска. Компаниите кои остваруваат доход над 150.000 круни плаќаат еднакви тримесечни аконтации, пресметани според последната даночна обврска (Deloitte Touche Tohmatsu, 2014; KPMG, 2014; PKF, 2013; Praxity, 2011; Radvan, 2010).

Социјални придонеси

Чешка традиционално се одликува со високи стапки на социјални придонеси, кои значително ги зголемуваат трошоците на трудот. Така, во 1999 година, социјалните придонеси изнесувале 12,5% за вработените и 35% за компаниите, односно вкупно 47.5% (Bronchi and Burns, 2000). Денес, вработените плаќаат социјални придонеси во износ од 11% или 13% од бруто-платата, т.е. 4,5% за здравствено и 6,5% за пензиско осигурување (8,5% за учесниците во вториот столб). Истовремено, компаниите плаќаат придонеси во вкупен износ од 34%, и тоа: 21.5% за пензиско осигурување, 2,3% за професионални заболувања, 1,2% за вработување и 9% за здравствено осигурување). Оттука, вкупните придонеси изнесуваат 45%, т.е. 47% од бруто-платата.

За пензиските придонеси кои ги плаќаат фирмите и работниците постои горна граница на основицата, која изнесува 48 просечни месечни плати (1,245 милиони круни во 2014 година), но нема горна граница на основата за здравственото осигурување (за периодот 2013-2015). При пресметката на придонесите за здравствено осигурување, најниската основа е минималната плата, додека за пензиските придонеси не постои најниска основа.

Притоа, вработените задолжително плаќаат придонеси за државниот систем на социјално осигурување. Работниците и самовработените кои учествуваат во вториот пензиски столб (воведен во 2013 година) плаќаат дополнителни пензиски придонеси во висина од 5%, но за сметка на тоа, придонесите за државниот пензиски фонд се намалуваат за 3 процентни поени (на 3.5%), така што, вкупните пензиски придонеси изнесуваат 8.5%. Придонесите во приватните пензиски фондови се плаќаат месечно и нив ги задржува фирмата при исплатата на платите, додека самовработените ги плаќаат придонесите еднаш годишно. Притоа, придонесите за пензиско осигурување ги наплаќа даночната управа, која потоа средствата им ги префрла на приватните пензиски друштва. Вработените можат доброволно да плаќаат придонеси и за третиот пензиски столб и тие се одбиваат од основата за пресметка на персоналниот данок на доход (најмногу до 12 000 круни).

Самовработените плаќаат придонеси за социјално осигурување во износ од 29.2%, т.е. 31.5%, ако трговецот-поединец учествува и во опционото осигурување за професионално заболувања. Стапките на придонесите се пресметуваат на 50% од даночната основа на персоналниот данок на трговецот-поединец. Покрај тоа, самовработените плаќаат придонеси и за здравствено осигурување во виина од 13.5%, а повторно, оваа стапка се применува на 50% од основата на персоналниот данок на доход (Deloitte Touche Tohmatsu, 2014; KPMG, 2014; PKF, 2013; Praxity, 2011; Radvan, 2010).

Индиレクトни даноци

Чешкото законодавство за ДДВ е усогласено со заедничкиот систем на ДДВ на ЕУ, определен со Директивата за ДДВ. Даночни обврзници се лицата кои остваруваат годишен промет над 1 милион круни (околу 37.000 евра) или доколку годишните набавки од другите земји на ЕУ надминуваат 326.000 круни. Данокот се плаќа месечно (фирмите кои остваруваат промет над 10 милиони круни) или тримесечно (фирмите со промет под 2 милиони круни), а даночната обврска за претходниот период треба да се плати до 25 во тековниот месец. Даночната пријава се приложува или во хартиена форма или преку електронски пат.

Што се однесува до даночните стапки, и кај овој данок, тие се менувале во повеќе наврати. Така, до 1995 година, стандардната даночна стапка изнесувала 23%, а од јануари 1995 година, таа била намалена на 22%, по што следувале дополнителни намалувања на 20% и на 19%. Во 2010 година, стандардната даночна стапка повторно била зголемена на 20%, а во 2013 година била дополнително зголемена на 21%. Исто така, пониската даночна стапка на ДДВ постојано се зголемувала: најпрвин, таа изнесувала 5%, потоа била зголемена на 9%, па на 10% (во 2010 година), по што следувале две дополнителни покачувања: на 14% во 2012 година и на 15% во 2013 година. Набљудувано во меѓународна перспектива, Чешка има повисока стапка на ДДВ во однос на просекот во ОЕЦД (19% во 2014 година), иако треба да се забележи дека таа го следи општиот тренд на пораст на стапките на ДДВ по Глобалната финансиска криза. Имено, во последните пет години, дури 20 од 34 земји-членки на ОЕЦД ги зголемиле стапките на ДДВ како последица на намалените даночни приходи и потребата за финансирање на зголемената јавна потрошувачка (Bronchi and Burns, 2000; OECD, 2014a).

Од 2015 година се применуваат две намалени стапки на ДДВ - од 10% и 15%. Намалените стапки се применуваат на основните прехранбени производи, лековите, дел од медицинската опрема, печатените материјали, јавниот транспорт, социјално домување, снабдувањето со вода, греењето, културните услуги, хотелското сместување итн. Финансиските, образовните, осигурителните, поштенските услуги не подлежат на оданочување со ДДВ.

Акцизите се плаќаат на вообичаените производи, како: нафтени деривати, алкохол, пиво, вино и тутунски производи. Притоа, давачките се пресметуваат како фиксни износи, со исклучок на цигарите, каде се применува комбинација на фиксен износ и процент од продажната цена. Во согласност со членството во ЕУ, царинските давачки се определени со заедничката царинска тарифа на ЕУ. Во Чешка постојат и некои други индиレクトни даноци, а тоа се еколошките даноци, кои се плаќаат на струјата, природниот гас и цврстите минерални горива, иако постојат некои ослободувања за енергијата употребена во металургијата (Deloitte Touche Tohmatsu, 2014; KPMG, 2014; PKF, 2013; Praxity, 2011; Radvan, 2010).

Даноци на имот

Данокот на имот се плаќа на земјиштето и на градежните објекти. Притоа, на земјиштето, данокот се плаќа во зависност од локацијата (за градежното земјиште), т.е. во зависност од вредноста (за земјоделското земјиште). Конкретно, данокот на градежните објекти (куќи, станови) зависи од површината, типот и употребата, при што се движи од 2 до 10 круни по квадратен метар. Притоа, основната даночна обврска

се множи со коефициенти (од 1 до 5), кои се определени посебно за секоја општина, според нивното население. Од друга страна, даночната стапка која се применува на земјоделско земјиште изнесува 0,75% од вредноста на земјата, но посебни стапки се применуваат на шумите, езерата и рибниците. За другите видови земјиште, данокот се определува според тоа каде се наоѓа земјата, а данокот изнесува 2 круни по квадратен метар за градежното земјиште, 5 круни по квадратен метар за градежното уредено земјиште наменето за бизнис и 0,20 круни по квадратен метар во другите случаи. За фирмите, платениот данок на имот претставува одбитна ставка при пресметката на данокот на добивка.

Данокот на промет на недвижности изнесува 4% и се преметува на повисокиот износ од договорената цена или референтната цена која ја одредува даночната администрација (според слични трансакции). Ако не може да се утврди референтна цена, данокот се плаќа на 75% од вредноста утврдена од страна на овластен проценител.

Во продолжение, фирмите и самовработените плаќаат данок на моторните возила, т.е. данок на патишта, кој се плаќа во фиксни годишни износи. Висината на данокот се движи од 1.200 до 4.200 круни за патничките возила, т.е. од 1.800 до 50.400 круни за другите возила (во зависност од силата на моторот и бројот на оските). Овој данок се плаќа само на возилата што се користат за деловни цели, т.е. него не го плаќаат сопствениците на лични возила. Покрај тоа, сите моторни возила плаќаат и вињета за користење на автопатиштата.

Од јануари 2014 година, даноците на наследство и на подарок се укинати и тие се вклучени во персоналниот данок на доход. Притоа, даночната стапка изнесува 15%, а важат вообичаените ослободувања за роднините од прв степен и за лицата кои живеат заедно барем една година. Исто така, подароците во вредност до 15.000 круни се ослободени од оданочување. Претходно, даноците на наследство и подарок биле посебни даноци, а даночните стапки се движеле од 0% до 20% (наследство), т.е. од 0% до 40% (подарок), во зависност од сродството (Deloitte Touche Tohmatsu, 2014; KPMG, 2014; PKF, 2013; Praxity, 2011; Radvan, 2010).

4.3 Даночниот систем во Словенија

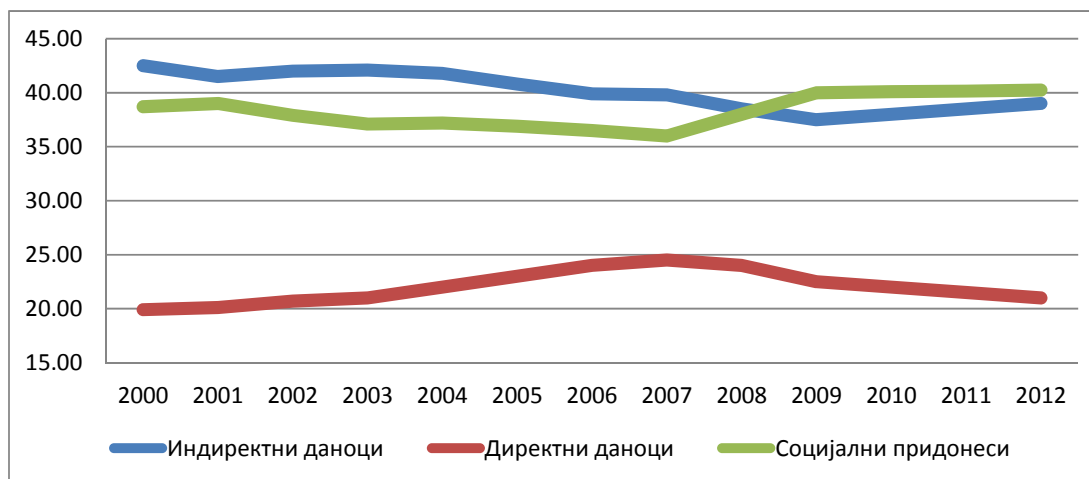
Даночното оптоварување (даноци и социјални придонеси) во Словенија во последните 20 години се движи во распон помеѓу 37-39% од БДП (на крајот на 2012 година изнесува 37,6% од БДП - пониско од просекот на ЕУ (39,4%) и еврозоната (40,4%)). Во однос на нејзините соседи, даночното оптоварување во Словенија е значително пониско од Италија (44%), Австрија (43,1%) и Унгарија (39,2%), но повисоко во однос на Хрватска (35,7%).

Анализирано според видот на данокот (директни, индиректни и социјални придонеси), на крајот на 2012 година најголемо учество во вкупните даночните приходи имаат социјалните придонеси (40,5%), по што следат приходите од индиректни даноци (38,8%), додека учеството на приходите од директни даноци изнесува 20,8%. Учеството на социјалните придонеси во вкупните даночни приходи на Словенија е едно од највисоките во рамки на ЕУ. Анализирајќи ги трендовите, може да се забележи дека (1) кај учеството на индиректните даноци трендот на намалување присутен од 2003 година е прекинат во 2010 година и во последните години има зголемување, (2) трендот на намалување на учеството на социјалните придонеси е прекинат во 2008 година, а позначителното негово зголемување во 2009 година доведе

до надминување на учеството на индиректните даноци, и (3) кај учеството на директните даноци трендот на зголемување беше прекинат во 2007 година од кога е присутна тенденција на негово намалување (Графикон 4.1). Учеството на приходите од директни даноци во Словенија е едно од најниските во рамки на ЕУ.

Графикон 4.1: Учество на поделните видови на даноци во вкупните даночни приходи (во проценти)

Извор: European Commission, 2014.

Според видот на даночната основица (потрошувачка, труд и капитал), даноците на труд претставуваат доминантен извор на приходи, учествувајќи со околу 53% во вкупните даночни приходи (19,7% од БДП), по што следат даноците на потрошувачка (со учество од околу 35%, или 14,2% од БДП), додека учеството на приходите од даноците на капитал е релативно мало и изнесува околу 10-11%, (3,7% од БДП - едно од најмалите учества во рамки на ЕУ). Учеството на приходите од еколошките даноци на крајот на 2012 година изнесува 3,8% од БДП, а од даноците на имот 0,6%.

Најголем дел од даночните приходи во Словенија се прибираат од централната државна власт (48,1%), од фондовите за социјална заштита се прибираат 40%, а од локалните власти само 11,1% од вкупните даночни приходи.

Во последните години, донесени се неколку значајни фискални мерки: а) во мај 2013 година во Уставот е воведено фискално правило за урамнотежен буџет на среден рок; б) во 2013 година е извршено зголемување на општата стапка на ДДВ за 2 пп (сега изнесува 22%) и на повластената ДДВ стапка за 1 пп (сега изнесува 9,5%), како и на акцизите; в) кај ПДД се укинаа даночните олеснувања кои се применуваа за одредени групи на даночни обврзници (посебните олеснувања за дневните мигранти, ослободувањата за резидентите над 65 годишна старост) и се прекина со годишните прилагодувања на личните ослободувања со стапката на инфлација (со исклучок доколку годишната стапка на инфлација надмине 3%); г) се запре со натамошното намалување на стапката на корпоративниот данок на доход кое беше претходно планирано (тековно изнесува 17%); д) се воведо данок на финансиски услуги по стапка од 6,5% (на финансиски услуги кои се ослободени од плаќање на ДДВ) и нов данок на тикети за лотарија по стапка од 10% (на продажната цена на тикетот); ё) стапи на сила нов данок на недвижности; е) се воведо зголемена даночна стапка од 70% на непријавени оданочливи приходи (периодот е проширен на 10 години).

Даночниот систем на Словенија се состои од три главни категории на даноци: (1) директни даноци на доход; (2) директни даноци на сопственост и (3) индиректни даноци. Даночните приходи ги прибира Даночната администрација на Словенија, со исклучок на царините, акцизите и ДДВ на увезените стоки и услуги кои се прибираат од Царинската администрација на Словенија.

Директни даноци на доход

(1) Корпоративен данок на доход

Обврзници на корпоративниот данок на доход се сите правни лица кои извршуваат комерцијални активности и имаат свои главни канцеларии или седишта на ефективниот менаџмент во Словенија. Нерезидентни правни лица кои немаат главни канцеларии/седишта во Словенија се обврзници на корпоративниот данок на доход доколку доходот потекнува од Словенија. Општата стапка на корпоративниот данок на доход тековно изнесува 17% (намалена од 26% во 2006 година). Пропишана е и специјална стапка од 0% која се применува на инвестиционите фондови, пензиските фондови, осигурителните друштва за пензиските шеми под определени услови, како и за инвестиционите компании (venture capital companies) доколку исполнуваат определени услови пропишани со Закон. Почнувајќи од јануари 2013 година воведен е опционален упростен режим на оданочување по рамна стапка (flat-rate regime), согласно кој даночната основица се утврдува врз основа на паушални трошоци кои изнесуваат 70% од доходот. Овој упростен режим можат да го користат компании чиј годишен доход не надминува 50.000 евра, при што тие не можат да користат даночни ослободувања /олеснувања. Исто така, предвидени се олеснувања за одредени посиромашни региони (Помурје, Поколпје), согласно кои фирмите кои оперираат во овие региони можат да побарат намалување на даночната основица од 70% од направените трошоци (за плати, социјални придонеси, детски додаток) доколу во период од најмалку 12 месеци вработат лица од овие региони или доколку направат нови инвестиции во определени видови на опрема и нематеријални фиксни средства. Предвидена е амортизација, на пример по максимална стапка од 3% на градежни проекти, 20% на опрема, возила и машини, и 50% на компјутери и компјутерска опрема.

Даночни олеснувања кај корпоративниот данок на доход се предвидени во следните случаи: (1) даночни ослободувања за инвестиции во истражување и развој (се намалува даночната основица за 100% за износот инвестиран во истражување и развој); (2) кај инвестиции во опрема и нематеријални средства (со исклучок на мебел, канцелариска опрема и моторни возила) даночната основица се намалува за 40% од вложениот износ; (3) даночни ослободувања за фирми кои ќе вработат лица помлади од 26 години или постари од 55 години, кои претходно биле невработени најмалку 6 месеци и во последните 24 месеци не биле вработени кај овој работодавач (се намалува даночната основица за 45% од платата на тој вработен); (4) ослободувања за вработување на лица со посебни потреби (даночно ослободување од 50% од доходот на лицето со посебна потреба); (5) даночно ослободување за изведување на обука на практиканти (приправници) за износот кој се плаќа тоа лице но најмногу 20% од просечната месечна плата во Словенија; (6) даночно ослободување за доброволно дополнително пензиско осигурување (до 24% од придонесите); (7) даночни ослободувања за донации (за хуманитерни цели, верски цели, наука, образование, спорт, култура, екологија и сл.)

Компаниите во Словенија плаќаат данок на дивиденда (dividends withhold tax) по стапка од 15% за секоја дивиденда исплатена на резиденти и нерезиденти. Истата даночна стапка (15%) се применува и на каматните плаќања. Исклучок се каматите на кредитите и хартиите од вредност издадени од државата, како и каматите исплатени од страна на банките, на кои не се плаќа данок. Во одредени (законски утврдени) случаи не се плаќа данок на хартии од вредност издадени од компании. По стапка од 15% се оданочуваат и плаќањата за авторски права (патенти, лиценци и сл.), како и плаќањата за изнајмување (лизинг) недвижности.

(2) Персонален данок на доход

Резидентите во Словенија се обврзани да плаќаат персонален данок на доход на вкупниот остварен доход (доходот остварен во Словенија и во странство), додека нерезидентите се обврзани да плаќаат данок на доходот остварен во Словенија. Притоа, секој поединец се третира како посебен даночен обврзник, при што не постои оданочување на брачни двојки или на семејства. Согласно со Законот за персонален данок на доход, се разликуваат 6 (шест) категории на доход: доход од вработеност, доход од бизнис, доход од базично земјоделство и шумарство, доход од наемнини и надоместоци/сопственички права (royalties), доход од капитал (камата, дивиденди и капитални добивки) и други доходи (награди, подароци, волонтерска работа и сл.). Со реформата од 2005 година е извршено разграничување во оданочувањето на поделните видови на доходи во зависност од нивниот карактер: “активен“ доход кој се оданочува по прогресивни даночни стапки кои се применуваат на годишна даночна основица, и “пасивен“ доход (вклучува доход од камати, дивиденди, капитална добивка, доход од наемнина) кој се оданочува по рамна/пропорционална стапка.

Доходот од вработеност ги вклучува платите/надниците со сите дополнителни надоместоци (надоместоците за трошоци поврзани со работата се исклучуваат од даночната основица до определено ниво согласно законската регулатива), пензии, доход остварен по основ на договор за повремена работа или извршување на услуги, и други доходи од поврзани активности (номинирани, назначени или избрани лица и сл.). Во принцип, сите дополнителни користи дадени од работодавачи или други лица на нивните вработени или членови на семејствата на вработените (како што се приватно користење на службено возило, камати со нулта каматна стапка, подароци и сл.) се предмет на оданочување.

Втората категорија на доход, доход од бизнис, се однесува на доход на поединец остварен од самостојно извршување на активности како што се претприемништво, земјоделски или шумарски активности, професионални активности и други самостојни активности. Кај овој вид на доход се предвидени речиси истите даночни олеснувања како и кај корпоративниот данок на доход (претходно споменати).

Третата категорија на доход се однесува на доход кој произлегува од користење на земјоделско и шумарско земјиште. Во даночната основица се вклучуваат и субвенциите и други државни помошти.

Даночна основица кај приходите од трансфер на сопственички права претставува примениот доход, намален за стандардна стапка од 10% од доходот.

Кај оданочувањето на каматите од депозити кај Словенечки банки и банки на земјите членки на ЕУ предвидено е определено ослободување во износ од 1.000 евра на заработената камата. Притоа, данокот на камати од депозити не се плаќа авансно, туку резидентите се обврзани да достават специјална даночна пријава за таквите камати до даночната администрација по истекот на годината.

Сите видови на доход, со исклучок на доходот од капитал, доходот од наемнина и доходот од бизнис за кои даночната основица е утврдена со примена на паушални намалувања, се агрегираат годишно и оданочуваат збирно со прогресивни стапки. Во 2006 година се намали бројот на прогресивни стапки од пет на три, како и се изврши намалување на максималната даночна стапка од 50% на 41%. Во 2013 година беше воведена дополнителна даночна стапка од 50%, која треба да има привремена употреба. Со тоа, од 2013 година се применуваат следните прогресивни даночни стапки:

Табела 4.2: Словенија - даночен распоред за 2014 година

Даночна осnova		Даночна стапка		
Од	До			
	8,021.34 евра		16%	
8,021.34 евра	18.960.28 евра	1,284.41+евра	27% за повеќе од	8,021.34 евра
18.960.28 евра	70,907.20 евра	4,236.92+евра	41% за повеќе од	18.960.28 евра
70,907.20 евра		25,535.16+евра	50% за повеќе од	70,907.20 евра

Извор: Slovenia Ministry of Finance, 2014.

Годишната даночна основица на активниот доход се пресметува по одбивање на придонесите за задолжително социјално осигурување и одредени ослободувања (нето активен доход). Данокот на активниот доход се плаќа во текот на даночната година во форма на авансно плаќање. Ова авансно плаќање се одзема од годишната даночна обврска и секоја разлика се доплаќа или повратува.

Во рамките на пасивниот доход, дивидендите, каматите и доходот од наемнина (подвижна и неподвижна сопственост) се оданочуваат по пропорционална стапка од 25% (до 2013 година 20%), додека капиталните добивки се оданочуваат во зависност од периодот на чување: стапка од 25% се применува за период на чување (држење) до 5 години, 15% за период на чување од 5 до 10 години, 10% за период на чување од 10 до 15 години, 5% за период на чување од 15 до 20 години и доколку периодот на чување е поголем од 20 години не се оданочуваат капиталните добивки. Со даночна стапка од 25% се оданочуваат и профитите од деривативни инструменти.

Под определени услови постои можност персоналниот доход од бизнис да биде оданочуван во рамки на модифициран даночен режим со пропорционална даночна стапка од 20%.

За резидентни даночни обврзници се предвидени одбитоци кои ја намалуваат агрегираната даночна основица на годишна основа и тоа:

Општи одбитоци:

- 6.519,82 евра за резиденти со активен доход до 10.866,37 евра;
- 4.418,64 евра за резиденти со активен доход од 10.866,37 до 12.570,89 евра;
- 3.302,7 евра за резиденти со активен доход над 12.570,89 евра.

Покрај општите одбитоци за одредени категории на лица се предвидени и лични одбитоци: за студенти, лица со посебни потреби, артисти, новинари, спортисти, за фамилии кои издржуваат деца и сл. Исто така, предвиден е даночен кредит за пензионери и приматели на надоместок за професионален хендикеп во износ од 13,5% од доходот.

(3) Придонеси за социјална заштита

И вработените и работодавачите се обврзани да плаќаат задолжителни придонеси за социјална заштита. Работодавачите ги задржуваат овие придонеси од платите и надоместоците на вработените и ги плаќаат заедно со своите придонеси секој месец. Шемата на задолжително социјално осигурување се применува на целата популација, при што постојат четири шеми: (1) пензиско и инвалидско осигурување; (2) здравствено осигурување; (3) невработеност; и (4) породилно отсуство. Даночна основица претставува износот на бруто плата, вклучувајќи ги и бруто надоместкот за одмор/отсуство, дополнителните користи и надоместоци на трошоци поврзани со работата над определен праг. Во прилог се дадени стапките што се применуваат во четирите шеми за социјално осигурување:

Табела 4.3: Словенија - стапки на социјално осигурување

Фонд	Работник	Работодавач
Пензиско осигурување	15.50%	8.85%
Здравствено осигурување	6.36%	7.09%
Невработеност	0.14%	0.06%
Породилно отсуство	0.10%	0.10%
Вкупно	22.10%	16.10%

Извор: Slovenia Ministry of Finance, 2014.

Придонесите на вработените изнесуваат вкупно 22,1% од нивните бруто плати, при што најголем дел отпаѓа на пензиското осигурување (15,5%). Придонесите за социјално осигурување се одземаат од даночната соновица и кај корпоративниот данок на доход и кај персоналниот данок на доход.

(3) Останати директни даноци

Како алтернатива на нормалниот данок на корпоративен доход, на располагање на компаниите кои се занимаваат со поморска меѓународна трговија им стои и т.н тонажен даночен режим (воведен во 2008 година).

Добивките остварени од деривативни инструменти не се оданочуваат според Законот за персонален данок на доход, освен доколку добивките се остварени од самостојно лице кое извршува некоја бизнис активност. Овој данок на добивки од деривативни инструменти е воведен во 2008 година и се плаќа од резиденти на разликата помеѓу вредностите на деривативниот инструмент. На оваа даночна основица се применуваат регресивни даночни стапки во зависност од периодот на чување (од 25% до 0% во случај кога периодот е подолг од 20 години). Добивките од краткорочни договори се оданочуваат со стапка од 40%.

Данок на договорени работи се применува на сите регистрирани правни лица и поединци кои извршуваат бизнис активности и кои вработуваат други лица со договор за привремена работа. Данокот се пресметува на секое бруто плаќање на поединци согласно договорот по даночна стапка од 25%. Предвидени се определени олеснувања кај овој данок: кај плаќања за услуги кои се извршуваат од студенти или ученици, услуги наменети за помош на лица со посебни потреби, за негови повремени услуги во земјоделството и сл.

Директни даноци на сопственост

Кај директните даноци на имот се применуваат следните главни даноци:

(1) *Данок на наследство и подарок*, кој се применува на трансферот на сопственоста, при што данокот се плаќа од лицето кое ја добива сопственоста или подарокот. Даночните обврзници се поделени во четири категории во зависност од нивната роднинска поврзаност: прва класа која ги вклучува сите директни наследници/потомци и нивни сопружници (исклучени од обврската за плаќање на данок); втора класа родители, браќа и сестри и нивни потомци (даночна стапка од 5% до 14%); трета класа баби и дедовци (даночна стапка од 8% до 17%), и четврта класа останати (даночна стапка од 12% до 39%). Се применуваат прогресивни стапки во зависност од вредноста на сопственоста, а како даночна основица се зема пазарната вредност (кај недвижнини се зема 80% од пазарната вредност). Покрај лицата од класа 1 од плаќање на овој данок се исклучени и фармери кои наследуваат земјоделско земјиште, како и подвижниот имот со вредност до 5000 евра.

(2) *Данок на сопственост*, кој се применува на недвижниот имот што се поседува и на профитот кој произлегува од промени во користењето на земјиштето (воведен во 2012 година и кој се применува на капиталните добивки од купување на земјиште чии користење е изменето во градежно земјиште по купувањето). Во 2014 година беше воведен нов данок на недвижен имот кој ги замени претходните четири давачки поврзани со овој данок: надоместок за користење на градежно земјиште, данок на сопственост/имот, надоместоци за одржување на шумски патишта, и данок на недвижен имот со повисока вредност. Даночните стапки се следни: 0,15% за резидентни згради (живеалишта), 0,75% за комерцијален и индустриски недвижен имот, 0,50% за празни станови/згради (викендички) и градежно земјиште, за резидентни и нерезидентни згради со вредност над 500.000 евра даночната стапка се зголемува за 0,25 пп, 0,50% за нерегистрирани резидентни недвижни имоти (за друг нелегален имот даночната стапка се мултиплицира 3 пати). Даночна основица претставува пазарната вредност на недвижниот имот согласно регистарот за недвижности.

(3) *Данок на бродови*, кој се применува на бродови подолги од 5 метри, кои се оданочуваат по стапка која за секоја година старост се намалува за 5% во согласност со должината и моќноста на бродот, при што останата даночна обврска не може да биде пониска од 35% од даночната обврска за нов брод.

Индириектни даноци

Данокот на додадена вредност (ДДВ) беше воведен во 1999 година, и истиот е целосно хармонизиран со Директивата за ДДВ на ЕУ. Како даночни обврзници за ДДВ можат да се регистрираат лица кои остваруваат годишен промет над 50.000 евра (прагот за ДДВ регистрација кај земјоделските активности изнесува 7500 евра согласно катастарскиот приход). Малите бизниси (вклучително и фармерите), исто така, можат да се пријават за доброволна регистрација, која треба да важи најмалку 5 години.

Постојат две стапки на ДДВ кои тековно изнесуваат (последна измена од 1 јули 2013 година): стандардна (општа) стапка од 22% (до 2013 година 20%) и редуцирана стапка од 9,5% (до 2013 година 8,5%). Редуцираната стапка од 9,5% се применува на понудата на определени стоки и услуги како на пр. книги, храна, земјоделски и фармацевски производи, определени услуги кои се дават на локално ниво и др. Под

определени услови пропорционална стапка од 8% се применува на продажбата од фармери на определени земјоделски производи.

Плаќањето на акцизи е регулирано со Законот за акцизи кој е усогласен со европската регулатива. Акцизи се наплатуваат на производи од тутун, алкохол и алкохолни пијалоци, минерални горива, природен гас, кокс, јаглен и електрична енергија (почнувајќи од 2007 година). Наплатата на акцизите ја администрира Царинската управа на Словенија. Акцизните давачки за голем број на акцизни производи се зголемуваат континуирано од 2011 година, при што зголемувањето без исклучок ги опфаќа производите од тутун, гас, дизел и лесни минерални горива.

Во Словенија постои данок на договорите за осигурување, кој го плаќаат осигурителните компании. Даночна основица претставува платената премија или придонеси согласно со склучен договор за осигурување, а даночната стапка изнесува 6,5%.

Кај трансферот на недвижна сопственост се плаќа данок по стапка од 2% а го плаќа продавачот на недвижниот имот. Даночна основица претставува продажната цена на имотот. Согласно со Законот за финансиски услуги, воведен во 2013 година, воспоставена е обврска за плаќање на данок на оние финансиски услуги кои се изземени од плаќање на ДДВ (согласно со регулативата за ДДВ), како и на услуги извршувани од осигурителни брокери и агенти. Основицата за данок е утврдена врз основа на надоместокот примен од даночните обврзници врз основа на дадена финансиска услуга. Даночната стапка изнесува 6,5%.

5. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ДАНОЧНИТЕ СИСТЕМИ ВО ЈУГО-ИСТОЧНА ЕВРОПА

Карактеристично за земјите од Југоисточна Европа (ЈИЕ) е тоа што, во почетокот на 21. век, речиси сите извршија темелни реформи на даночните системи во насока на воведување на рамен данок. Преминот кон системот на рамен данок во земјите на ЈИЕ првенствено треба да се набљудува во контекст на нивните напори за привлекување странски директни инвестиции. Во тој поглед, рамниот данок ги отстранува недостатоците кои произлегуваат од сложените даночни системи присутни во овој регион во минатото, коишто се одликуваат со мноштво неефикасни даночни олеснувања и ослободувања. Иако разните форми на даночни олеснувања се присутни и понатаму, може да се тврди дека комбинацијата на едноставна пресметка на даноците и ниски даночни стапки одигра значајно влијание во политиката на земјите од овој регион во привлекувањето на странскиот капитал (Owens, 2004).

Истовремено, даночните реформи во регионот на ЈИЕ не може да се издвојат од општиот тренд на намалување на даночното оптоварување на компаниите, присутен во сите земји од Централна Азија и Источна Европа (т.н. „трка кон дното“). Имено, овој регион претставува најголем даночен реформатор во светот во последните десетина години, со намалување на вкупната даночна стапка на компаниите од 15,7 процентни поени (PWC, 2013a). Набљудувано од тој аспект, се чини дека напорите на поединечните земји од ЈИЕ да стекнат конкурентски предности во споредба со окружувањето делуваат неуспешни, зашто во целиот регион се забележува конвергенција кон одредена даночна стапка (барем кај данокот на добивка). Исто така, кога се зборува за даночните системи во ЈИЕ, треба да се забележи дека во некои земји системот на рамен данок не се применува во чиста форма, односно присутни се бројни модификации (примена на различни даночни стапки за различни видови доход), а во некои од нив, како што се Албанија, Косово и Србија, постои прогресивен систем на оданочување на доходот од плати.

Во продолжение даваме споредбен приказ на основните карактеристики на даночните системи на земјите од ЈИЕ.

5.1 Даночниот систем во Албанија

Албанија започна со примена на рамниот данок на 1 јануари 2007 година, а една година подоцна, примената на рамниот данок беше проширена и на доходот на компаниите. Притоа, физичките и правните лица се оданочуваат со единствена даночна стапка од 10%, која се применуваше на сите видови доход (камати, дивиденди, кирии, капитални добивки итн.). Од 2014 година, даночната стапка изнесува 15%, додека трговците поединци се оданочуваат со даночна стапка од 7,5%. Од друга страна, нерезидентите плаќаат данок по задршка (withholding tax) по единствена даночна стапка од 10%, независно од видот на доходот. За разлика од другите земји во регионот, во Албанија не постојат никакви ослободувања и олеснувања кај данокот на добивка.

Во однос на персоналниот данок на доход, до 2014 година се применуваше единствена даночна стапка од 10%, која се однесуваше на сите видови доход (камати, дивиденди, кирии, капитални добивки итн.). Меѓутоа, во 2014 година беше напуштен системот на рамен данок и за доходот остварен од плати и од други договори за работа се применуваат прогресивни даночни стапки, и тоа: доходот до 30.000 леки не се

однаочува, на доходот од 30.000 до 130.000 леки се применува даночна стапка од 13%, а за доходот над 130.000 леки се оданочува по стапка од 23%. Меѓутоа, доходот остварен од другите извори и понатаму се оданочува по стапка од 10%. Притоа, оданочливиот доход го вклучува доходот од сите извори (камати, дивиденди, кирии, капитални добивки, приходи од продажба на недвижен имот итн.).

За Албанија е карактеристично тоа што се плаќаат само два придонеси за социјално осигурување: за социјално осигурување (24,5%) и за здравствено осигурување (3,4%), а обврската за нивното плаќање се дели меѓу работодавачите и вработените. Притоа, постои минимален и максимален износ (нешто над четири просечни плати) на основата на која што се пресметуваат придонесите.

Општата стапка на данокот на додадена вредност (ДДВ) во Албанија е 20%, а намалените стапки изнесуваат 10% (лекови и медицински услуги) и 0% (меѓународен транспорт и поморски активности).

Во однос на локалните даноци, данокот на имот сепресметува и плаќа според површината на имотот, исто како и данокот на промет на градежни објекти, додека за другиот недвижен имот, данокот на промет изнесува 2% (Eurofast, 2014a; Eurofast Global, 2011; KPMG 2013a; KPMG, 2014b; Vladikov and Petkov, 2008).

5.2 Даночниот систем во Босна и Херцеговина

Даночната администрација во Босна и Херцеговина (БиХ) е поставена на специфичен начин: Во Федерацијата на БиХ (Федерацијата), администрирањето на персоналниот данок на доход се врши на кантонално ниво, додека во Република Српска (РС), даночната администрација е поставена на централно ниво. Од друга страна, на ниво на БиХ постои посебна даночна управа надлежна за администрирање на ДДВ, царините и акцизите.

На целата територија на БиХ данокот на добивка изнесува 10%, но постојат разлики во однос на другите елементи кај овој данок (даночната основа и даночните ослободувања и олеснувања). Така, во однос на даночната основа, во Федерацијата дивидендите не се предмет на оданочување, додека во РС не се оданочуваат дивидендите и приходите од камати. Исто така, капиталните добивки се третираат на различен начин во двата ентитета, а различен пристап има и во однос на данокот по задршка. Така, и во Федерацијата и во РС, нерезидентите плаќаат данок по задршка од 10% (капиталните добивки не се оданочуваат), но во Федерацијата даночната стапка на доходот од дивиденди изнесува 5%.

Понатаму, двата ентитета применуваат различни даночни ослободувања и олеснувања. Во Федерацијата ослободувањата се однесуваат на компаниите кои барем 30% од своите приходи остваруваат од извоз, за поголеми инвестиции во производни активности, за компании кои вработуваат инвалиди итн. Во РС даночните ослободувања и олеснувања се предвидени за инвестициите во машини, опрема и недвижен имот, за компаниите кои вработуваат одреден број нови работници иза реинвестирање на доходот од камати во опрема и недвижен имот.

Кај персоналниот данок на доход, постои единствена даночна стапка од 10% на целата територија на БиХ, но видот и износот на личните даночни ослободувања се разликуваат од еден до друг ентитет. Притоа, со персоналниот данок на доход не се оданочуваат приходите од пензии и некои видови приходи од камати, додека капиталните добивки не се оданочуваат во Федерацијата, но се оданочуваат во РС.

Паралелизмот во даночниот систем е присутен и кај придонесите за социјално осигурување. Така, во РС, придонесите за социјално осигурување ги плаќаат само вработените, а во Федерацијата тие се делат меѓу вработените и работодавачите. Исто така, стапките на придонесите се различни меѓу двата ентитета: во Федерацијата придонесот за пензиско осигурување изнесува 23%, придонесот за здравствено осигурување е 16,5%, а придонесот на осигурување од невработеност изнесува 2%. Во РС, стапките на овие придонеси изнесуваат 18,5%, 12% и 1%, но таму се плаќа и придонес за детска заштита, во износ од 1,5%.

Што се однесува до другите даноци, во Федерацијата, локалните даноци на имот се определуваат на ниво на кантоните и се пресметуваат по квадратен метар. Данокот на промет на недвижен имот изнесува 5%, а данокот на наследство се движи од 2% до 10%. Во РС, данокот на имот се одредува на ниво на ентитетот, а општините самостојно ги определуваат даночните стапки во интервалот од 0,005% до 0,5%. Во овој ентитет, данокот на промет на недвижности привремено е укинат, а не постојат ни даноци на наследство и подарок. Единствениот заеднички данок за двата ентитета е ДДВ, кој се преметува по единствена стапка од 17%, а не се плаќа на некои јавни, медицински и финансиски услуги (Eurofast 2014b; Eurofast Global, 2011; Foreign Investment Promotion Agency, 2013; Praxity, 2011; Vladikov and Petkov, 2008).

5.3 Даночниот систем во Бугарија

На 1 јануари 2007 година Бугарија вовеле рамен персонален данок на доход од 10%, а една година подоцна и рамен данок на добивка, со истата даночна стапка. Кај данокот на добивка, покрај доходот од основната дејност, оданочливиот доход ги вклучува и каматите и капиталните добивки, со исклучок на капиталните добивки остварени на хартиите од вредност кои котираат на признати берзи во членките на ЕУ, на кои не се плаќа данок. Нерезидентите плаќаат данок по задршка на доходот остварен од камати, дивиденди и капитални добивки. Притоа, даночните стапки изнесуваат 5% и 10%, во зависност од видот на доходот, но под одредени услови, тие може да се намалат до 0% (за компаниите од ЕУ). Законот предвидува даночни ослободување за компаниите кои инвестираат во општините со висока стапка на невработеност (под определени услови).

Персоналниот данок на доход во Бугарија е едноставен по својата примена, со тоа што, покрај основната стапка од 10%, се применува и даночна стапка од 15% по која се оданочуваат трговците-поединци. На доходот од дивиденди, персоналниот данок на доход се пресметува по повластена стапка од 5%, додека пензиите, каматите на депозитите и капиталните добивки на акциите кои котираат на признати берзи во ЕУ не се оданочуваат. Во 2014 година, даночната стапка на доходот од камати на депозити беше намалена на 8%, со најава за нејзино натамошно намалување, и тоа: на 6% во 2015, 4% во 2016 и 0% во 2017 година. Во продолжение, законот предвидува одредени даночни олеснувања кои се применуваат на доброволните социјални придонеси, вработените кои примаат минимална плата, платените камати на станбени кредити од страна на младите брачни двојки итн.

Придонесите за социјално осигурување се плаќаат од страна на работодавачите и вработените, при што вкупното оптоварување изнесува од 30,7% до 31,4% од бруто-платите. Во 2014 година, горната граница на придонесите за социјално осигурување беше определена на износот од 2.400 лева, месечно (претходно изнесуваше 2.200 лева).

На локално ниво се утврдуваат стандардните даноци чии стапки ги определуваат општините: кај данокот на недвижен имот, тие се движат од 0,1% до 0,45%, данокот на наследство се плаќа само на имотот поголем од 250.000 лева (по стапки од 3,3% до 6,6%), а данокот на промет на недвижности се движи од 0,1% до 3%.

Најпосле, основната стапка на ДДВ е 20%, додека намалената стапка изнесува 9% (претходно изнесуваше 7%) и се применува на хотелското сместување. Дополнително, ДДВ не се плаќа на финансиски, осигурителни, образовни и здравствени услуги (Eurofast Global, 2011; European Commission, 2014; Garnier et al, 2014; KPMG, 2014a; Vladikov and Petkov, 2008).

Табела 5.1: Бугарија - избрани даночни показатели, 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Вкупни даночни приходи/БДП	30.7	33.3	32.3	29.0	27.5	27.3	27.9
Данок на добивка/Вкупни даноци	6.8	13.1	9.8	8.8	7.4	6.9	6.8
Персон. данок на доход/Вкупни даноци	8.4	9.5	9.0	10.2	10.9	10.6	10.6
Индицијални даноци/Вкупни даноци	56.1	51.1	55.3	53.1	54.9	54.2	55.3
Социјални придонеси/Вкупни даноци	27.0	24.4	24.1	26.6	25.6	26.8	25.8

Извор: Eurostat (2014).

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси.

Индицијалните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

5.4 Даночниот систем во Косово

Специфична карактеристика на рамниот данок во Косово е тоа што, покрај основната даночна стапка на добивка од 10%, за осигурителните компании се применува повластена стапка од 7%. При пресметката на даночната основа, капиталните добивки се оданочуваат како и другите видови доход, а нерезидентите плаќаат данок по задршка по единствена даночна стапка од 10%.

Иако Косово применува рамен данок на доход, всушност, кај персоналниот данок на доход постои прогресивно оданочување: даночната стапка за лицата кои остваруваат годишен доход до 960 евра даночната стапка изнесува 0%, на доходот до 3.000 евра се плаќа данок од 4%, даночната стапка се зголемува на 8% за доходот до 5.400 евра и над тој износ се плаќа стандардната даночна стапка од 10%. Притоа, законот не предвидува никакви даночни ослободувања кај персоналниот данок на доход.

Придонесите за пензиско осигурување се исклучително ниски: вкупните придонеси кои ги плаќаат работодавачите и работниците изнесуваат по 5%, иако и едните и другите може доброволно да уплатат дополнителни придонеси од по 10%. Косово е специфично по тоа што не постојат придонеси за здравствено осигурување и осигурување при невработеност.

Основната карактеристика на даночниот систем на Косово е тоа што убедливо најголем дел од буџетските приходи се остваруваат од индицијалните даноци (ДДВ, акцизи и царини). Основната стапка на ДДВ изнесува 16% при што не се оданочуваат финансиските, медицинските и образовните услуги. Даночите на недвижен имот се ниски и се движат од 0,05% до 1%, а даночните стапки самостојно ги одредуваат општините (Eurofast Global, 2011; KPMG, 2013b, Vladikov and Petkov, 2008).

5.5 Даночниот систем во Романија

Со даночната реформа од 2005 година, Романија го замени прогресивниот персонален данок на доход (со две даночни стапки од 18% и 40%) со единствена даночна стапка од 16%. Истовремено, данокот на добивка беше намален од 25% на 16%, со што физичките и правните лица се оданочуваат со иста даночна стапка (Mihaescu and Voinea 2009; Vladikov and Petkov, 2008).

Што се однесува до данокот на добивка, карактеристично за Романија е тоа што микро-претпријатијата не се оданочуваат со општата даночна стапка од 16%, туку тие плаќаат данок на остварениот приход во висина од 3%. Притоа, во пресметката на даночната основа влегуваат и доходот на компаниите врз основа на дивиденди, но не и доходот од кирии и камати. Данокот по задршка за нерезидентите изнесува, исто така, 16%, но при одредени услови, таа може да се намали и на 0% (за компаниите од ЕУ кои поседуваат одреден процент од акциите во некоја романска компанија во период од најмалку две години). Најпосле, данокот на добивка може да се намали и со користење на одредени даночни олеснувања, и тоа: забрзана амортизација, трошоци за истражување и развој, при реинвестирање на дивидендите, при вработување новодипломирани лица, инвестиции во нови технологии, инвестиции во регионален развој итн., додека во индустриските паркови не се плаќа данокот на имот (но само за ограничен временски период).

Како што споменавме, персоналниот данок на доход изнесува 16%, а тој се плаќа и на доходот од пензии (над одредено ниво), дивиденди, камати, кирии и капитални добивки. Притоа, даночните обврзници имаат право на лично ослободување, кое што зависи од бројот на членовите во семејството. Исто така, при пресметката на персоналниот данок на доходот од плати, постојат и одбивки за отплатата на станбените кредити и уплатите во приватните пензиски фондови.

Придонесите за пензиско осигурување (од 30,8% до 40,8%, во зависност од работните услови), за здравствено осигурување (10,7%) и за осигурување од невработеност (1%) се плаќаат од страна на работодавачите и вработените. Покрај нив, постојат уште неколку помали придонеси при што основата за пресметка на сите социјални придонеси е ограничена на најмногу пет плати.

Општата стапка на ДДВ изнесува 24%, а покрај неа постојат и две намалени даночни стапки, и тоа: 9% за леб, брашно, хотелски услуги, книги, лекови, музеи итн. и 5% за социјалните програми за домување. ДДВ не се плаќа на банкарски, осигурителни, финансиски, образовни и слични услуги.

Во однос на локалните даноци, данокот на градежни објекти изнесува 0,1% за поедниците и 0,25-1,5% за зградите во сопственост на компаниите, данокот на земјиште се пресметува по квадратен метар, а прометот на недвижности се оданочува со даночни стапки од 1 до 3% (BDO, 2013; Eurofast Global, 2011; European Commission, 2014; Finexpert, 2013; Garnier et al, 2014; PWC, 2013b).

Табела 5.2: Романија - избрани даночни показатели, 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Вкупни даночни приходи/БДП	28.5	29.0	28.0	26.9	26.8	28.4	28.3
Данок на добивка/Вкупни даноци	10.0	10.5	10.7	9.9	8.6	8.3	7.6
Персон. данок на доход/Вкупни даноци	10.0	11.2	12.1	13.1	12.3	11.7	12.3
Индириктни даноци/Вкупни даноци	44.9	43.4	42.7	40.8	45.1	46.6	47.2
Социјални придонеси/Вкупни даноци	34.0	33.4	33.3	34.9	32.2	31.7	31.2

Извор: Eurostat (2014).

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси. Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

5.6 Даночниот систем во Србија

Рамниот данок во Србија беше воведен во 2003 година. Данокот на добивка изнесува 15%, но во оданочливиот доход не се вклучени капиталните добивки, кои се оданочуваат посебно. Притоа, капиталните добивки на домашните резиденти се оданочуваат со примена на истата даночна стапка, додека капиталните добивки на нерезидентите (на пример, филијалите на странски фирми) се оданочуваат по стапка од 20%. Нерезидентите плаќаат данок по задршка и на другите видови доход (дивиденди, камати, кирии итн.) по стапки од 20% и 25%. Најпосле, предвидени се одредени даночни ослободувања и олеснувања при пресметката на данокот на добивка, а кои се однесуваат на инвестициите и новите вработувања (над одреден износ, т.е. над одреден број работници).

Карактеристично за Србија е тоа што персоналниот данок на доход се пресметува посебно на одделни видови доход. Притоа, даночните стапки изнесуваат 10%, 15% и 20%, во зависност од видот на доходот (плати, доход од земјоделска дејност, доход од капитал, доход од недвижен имот, капитални добивки итн.). Така, платите се оданочуваат по стапка од 10%, но лицата со доход над три просечни плати плаќаат и годишен данок на доход, и тоа по прогресивни стапки од 10% или 15%, во зависност од висината на доходот. За доходот остварен од самостојна дејност даночната стапка изнесува 10%.

Придонесите за социјално осигурување се делат меѓу работодавачите и вработените, а стапките изнесуваат: 26% за пензиско осигурување, 10,3% за здравствено осигурување и 1,5% за осигурување од невработеност, со што вкупното даночно оптоварување на работната сила изнесува 47,8% од бруто-платата. Притоа, основата на која што се пресметуваат социјалните придонеси е ограничена на најмногу пет годишни плати.

Во 2005 година, Србија вовеле ДДВ со општа стапка од 20%, а намалените стапки изнесуваат 10% (основни прехранбени производи, лекови, книги, природен гас итн.) и 0% (на јавниот превоз и во слободните зони). Пресметката на ДДВ се врши месечно или квартално, во зависност од висината на даночната основа.

Во однос на локалните даноци, стапките на данокот на имот ги утврдуваат општините во интервалот од 0,3% до 2%; данокот на промет на недвижности изнесува 2,5%, а стапките на данокот на наследство се движат од 1,5% до 2,5% (Eurofast Global, 2011; Hellenic Business Association of Serbia, 2014; KPMG, 2014c; PKF, 2011).

Табела 5.3: Србија - избрани даночни показатели, 2007-2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Вкупни даночни приходи/БДП	38.8	38.3	36.6	36.2	35.0	36.1	35.2	37.1
Данок на добивка/ Вкупни даноци	3.2	3.7	3.0	2.9	3.2	4.2	4.4	5.1
Персонален данок на доход/ Вкупни даноци	12.7	13.0	12.7	12.5	12.7	12.8	11.4	10.2
Индиректни даноци/ Вкупни даноци	46.2	45.3	45.5	46.4	46.4	45.2	45.2	45.4

Социјални придонеси/ Вкупни даноци	34.3	34.6	35.4	34.0	34.1	34.5	35.7	35.4
---------------------------------------	------	------	------	------	------	------	------	------

Извор: Интернет страница на Министерството за финансии.

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси.

Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

5.7 Даночниот систем во Хрватска

Во Хрватска стапката на данокот на добивка изнесува 20%, додека нерезидентите плаќаат данок по задршка по стапки кои се движат од 12% (на дивидендите), 15% (на каматите и авторските приходи), до 20% (на доходот остварен во државите надвор од ЕУ, кои имаат даночни стапки пониски од 12,5%). Законот предвидува бројни даночни ослободувања и олеснувања, но поголемиот дел од нив се временски ограничени. Таков е случајот со даночните обврзници од одредени географски подрачја, од планинските подрачја, од Вуковар и од слободните даночни зони. Покрај нив, постојат даночни стимулации за задржаната добивка, за инвестициите (во зависност од износот на инвестицијата и бројот на новонаеманите), за инвестиции во истражување и развој, за компаниите кои користат државна помош иза поморските активности.

Хрватска е единствената земја во ЈИЕ која го задржа прогресивниот данок на доход. Притоа, повремено се вршени промени во даночната прогресија и во висината на даночните стапки: така, во втората половина на 1990-тите, постоеја две даночни стапки, во 2001 година беа воведени три даночни стапки: 15%, 25% и 35%, додека во 2003 година прогресијата се прошири и со четврта даночна стапка (Vladikov and Petkov, 2008). Денес, доходот од плати се оданочува со три стапки: 12%, 25% и 40%. Притоа, предмет на оданочување се и пензиите, а оданочливиот доход не го вклучува доходот од камати на депозитите (се планира да се оданочува од 2015 година) и доходот од продажба на хартии од вредност. Во продолжение, законот предвидува повеќе даночни ослободувања и олеснувања: така, покрај основното лично ослободување, постојат и дополнителни семејни ослободувања (според бројот на децата), ослободувања за пензионерите, како и ослободувања за жителите во одредени подрачја, за доходот остварен од уметничката дејност, од самовработување итн. Исто така, месечните аконтации се плаќаат по различни стапки во зависност од видот на доходот (кирии, авторски права итн.). Најпосле, карактеристично за Хрватска е тоа што даночните обврзници плаќаат и општински додаток на данокот на доход, по стапки до 10% (во општините), до 12%, т.е. до 15% (во зависност од големината на градовите), односно 18% (во Загреб).

Придонесите за пензиско осигурување ги плаќаат само вработените по стапки од 15% за првиот столб и 5% за вториот столб, додека придонесите за здравствено осигурување (15%), за осигурување при невработеност (1,7%) и за осигурување при повреди на работното место (0,5%) паѓаат на товар на работодавачите. Оттука, вкупниот износ на социјалните придонеси изнесува 37.2% од бруто-платата.

Хрватска применува три стапки кај ДДВ: основната стапка изнесува 25%, а намалените стапки изнесуваат 13% (хотелско сместување, угостителски услуги, весници, шеќер, масло итн.) и 5% (книги, леб, млеко, лекови итн.). Во тој контекст, треба да се забележи дека, притисната од проблемите со буџетските дефицити, по Глобалната финансиска и економска криза, Хрватска ги зголеми основната (од 23% на 25%) и намалените даночни стапки (од 0% на 5%, т.е. од 10% на 13%) кај ДДВ (Garnier et al, 2014).

Во надлежност на пониските органи на власта (околиите и општините) се вообичаените локални даноци, како: данок на промет на недвижен и подвижен имот (5%), данок на наследство (до 5%), данок на машини за игри на среќа, данок на потрошувачка за угостителски услуги (до 3%), данок на викендици (според површината), како и додатокот на данокот на доход кој беше споменат погоре (Eurofast Global, 2011; European Commission, 2014; Garnier et al, 2014; KPMG, 2013d; Ministry of Finance, 2012; OECD, 2003).

Табела 5.4: Хрватска - избрани даночни показатели, 2006-2013

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Вкупни даночни приходи/БДП	37.1	37.4	37.1	36.5	36.4	35.3	35.7	30.5
Данок на добивка/ Вкупни даноци	7.7	8.3	7.9	7.1	5.4	6.6	5.6	6.4
Персон. данок на доход/ Вкупни даноци	9.8	10.5	10.5	10.7	9.6	9.9	10.3	n.a.
Индиректни даноци/ Вкупни даноци	50.1	48.9	48.7	46.9	49.4	49.2	50.8	54.4
Социјални придонеси/ Вкупни даноци	31.4	31.3	32.0	33.4	32.8	33.1	32.1	37.1

Извор: Eurostat (2014), Интернет-страница на Министерството за финансии.

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси.

Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

5.8 Даночниот систем во Црна Гора

Даночната стапка на данокот на добивка изнесува 9%. Меѓутоа, на дивидендите, на доходот од недвижен имот и на капиталните добивки, нерезидентите плаќаат данок по задршка по стапка од 15%, т.е. 5% на доходот од камати. Во законот се предвидени бројни даночни ослободувања и олеснувања: за новите производни претпријатија основани во независните подрачја, при вработување нови работници, на капиталните добивки кои се реинвестираат во хартии од вредност, на приходите од продажба на хартии од вредност кои се чуваат во портфолиото подолго од две години, итн.

Покрај вообичаените извори на доход (плати, авторски права, професионални активности итн.), даночната основа на персоналниот данок на доход го вклучува и сите видови доход, како: доходот генериран од капитал, доходот од недвижности, капиталните добивки и каматата. Трговците-поединци имаат право на даночни одбивки за инвестициите во постојна средства и за нововработените работници. По воведувањето на рамниот данок, Црна Гора постепено ја намалуваше даночната стапка кај персоналниот данок на доход од 15% во 2007, на 12% во 2009 и на 9% во 2010 година, со што таа се изедначи со данокот на добивка.

Во согласност со вообичаената практика, придонесите за пензиско-инвалидско осигурување (21,6%), за здравствено осигурување (13,5%) и за осигурување од невработеност (1%) паѓаат на товар на работниците и на компаниите при што вкупното оптуварување изнесува 36,1% од бруто-платата. Меѓутоа, карактеристично за Црна Гора е тоа што на персоналниот данок се плаќа и додаток чија висина ја определуваат општините, а може да изнесува до 13% од платениот данок.

Во Црна Гора постојат бројни локалните даноци, како што се: данок на недвижен имот се движи од 0,08% до 0,80% (0,2% на градежните објекти), данок на промет на недвижности е 3% (5% на прометот на моторните возила), данок на моторни

возила (се пресметува во апсолутен износ), данок на потрошувачка во угостителството (до 3%), како и споменатиот општински додаток на персоналниот данок.

Што се однесува до даноците на потрошувачката, стандардната стапка на ДДВ изнесува 17% додека пониските стапки изнесуваат 7% (за некои лекови, хотелското сместување, јавниот превоз, некои прехранбени производи) и 0% за образовни, медицински услуги итн. (Eurofast Global, 2011; KPMG, 2013c; Ministry of Finance, 2007; Vladikov and Petkov, 2008).

Табела 5.5: Црна Гора, избрани даночни показатели, 2013-2014

	2013	2014
Вкупни даночни приходи/БДП	34.7	37.7
Данок на добивка/Вкупни даноци	3.5	3.5
Персон. данок на доход/Вкупни даноци	8.3	8.1
Индиректни даноци/Вкупни даноци	53.0	53.0
Социјални придонеси/Вкупни даноци	34.5	34.7

Извор: Eurostat (2014), Интернет-страница на Министерството за финансии.

Забелешка: Вкупните даночни приходи ги вклучуваат и социјалните придонеси.

Индиректните даноци ги вклучуваат ДДВ, акцизите и царините.

6. ЕФЕКТИ ОД ДАНОЧНАТА РЕФОРМА ВО 2007 ВО МАКЕДОНИЈА

Даночната реформа, наречена воведување на „рамен“ данок, стапи во сила од 2007 година. Таа претставува комбинација на општо намалување на даночните стапки на директните даноци ина изедначување на даночните стапки за сите висини на доход. Промените на висината на стапките и даночната основа на персоналниот данок на доход се прикажани во табелата 6.1. Најниската маргинална даночна стапка на персоналниот данок во 2007 беше намалена од 15% на 12%, а беше извршено и изедначување на даночните стапки за сите висини на доходот. Највисоката маргинална даночна стапка на персоналниот данок до 2007 беше 24%, потоа беше изедначена со најниската од 12%. Во 2008, даночните стапки дополнително беа намалени на 10%. Слично, во 2007 година стапката на данокот на добивка беше намалена од 15% (која важеше во периодот од 1997 до 2006 година, а претходно изнесуваше 30% во периодот од 1994 до 1996 година) на 12%, за во 2008 година да биде спуштена на 10% и изедначена со стапката на персоналниот данок на доход.

Табела 6.1: Преглед на висината и периодот на важење на стапките на данокот на доход и износите со кои се намалувааше даночната основа

Период на важење	Висина на стапката на данокот на доход	Намалување на даночната основа
01.01.1994 - 05.02.2001	до 2 МПП*: 23%; од 2 МПП до 5 МПП: 27%; над 5 МПП: 35%	¼ од МПП остварена во РМ
06.02.2001 - 01.07.2001	до 360.000 денари: 15%; над 360.000 денари: 18%	Од 2001 г. годишното лично ослободување од 30.000 денари, се валоризира со коефициентот на пораст на МПП остварена во претходната година. Од 2009 г. годишното лично ослободување изнесува 84.000 (од тогаш во категоријата плата се вклучени и надоместите за исхрана и превоз). Личното ослободување се валоризира со планираниот пораст на платите во РМ согласно со макроекономската политика на Владата на РМ.
02.07.2001 - 31.12.2004	до 360.000 денари: 15%; над 360.000 денари: 54.000 + 18%	
01.01.2005 - 31.12.2006	до 360.000 денари: 15%; 360.000 - 720.000 денари: 18%; над 720.000 денари: 24%	
01.01.2007 - 31.12.2007	12%	
од 01.01.2008	10%	

*МПП е кратенка за месечна просечна плата.

6.1. Стилизирани факти за ефектите од рамниот данок

Постојат два главни канала преку кои даноците можат да влијаат врз економијата. Првиот е преку владиниот сектор, пред сè, преку даночните приходи. Вториот е преку приватниот сектор, т.е. преку одлуките на луѓето за начинот на кој ќе

ги трошат парите. Што се однесува до првиот канал, статички гледано, пониските даночни стапки би се очекувало да резултираат во пониски даночни приходи. Пониските приходи понатаму би воделе или до пониски расходи, или до зголемување на јавниот долг. Сепак, ако даночната евазија се намали како последица на пониските даноци, можно е да дојде и до пораст на приходите, а со тоа и до пораст на расходите, и/или пад на долгот.

За вториот канал, статички гледано, пониските даночни стапки би го зголемиле доходот на приватниот сектор. Ова би се очекувало да резултира со повисоко трошење, а со тоа и повисока побарувачка. Но, изедначувањето на стапките за повисоките и пониските нивоа на доход би значело релативна редистрибуција на доходот од посиромашните кон побогатите (т.е. намалување на учеството на посиромашните во вкупниот доход). Како ваквата редистрибуција ќе влијае понатаму на економијата зависи од склоноста кон трошење на оние со понизок и оние со повисок доход. Какви би биле динамичките ефекти од овие промени (т.е. ефектите по некое време), би зависело од многу фактори, и е тешко да се оцени аналитички.

Анализата што ќе биде прикажана во овој дел е едноставна и дескриптивна. Таа се заснова на споредување на состојбите за периодот пред даночната реформа (2002-2006) и по неа (по 2007). Анализата нема намера да тврди каузалност (т.е. дека промените можат да се препишат на даночната реформа), затоа што е скоро невозможно да се утврди каузалноста во вакви ситуации. Сепак, некогаш и стилизираните факти можат да бидат доволно индикативни. Дополнителен проблем во анализата е тоа што периодот по даночната реформа е период и на глобална економска криза, што исто така ги отежнува споредбите. Заради тоа, кај поголем дел од варијаблите, споредбите ќе бидат во однос на најголемиот трговски и економски партнер на Македонија, Германија. Анализата се темели на шест променливи:

- буџетски приходи од персонален данок и данок на добивка;
- буџетски дефицит и јавен долг;
- економски раст;
- доходовна нееднаквост;
- компоненти на економскиот раст; и
- штедење и вишок на ликвидност во банкарскиот систем.

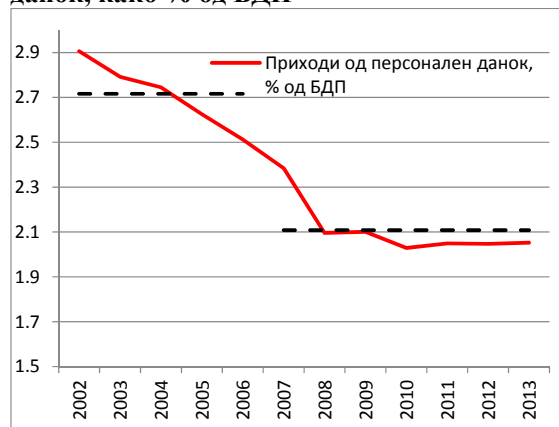
Буџетски приходи

Графиконите 6.1 и 6.2 ги покажуваат буџетските приходи од *персонален данок*, како % од БДП и како % од вкупните приходи на општата влада, во периодот 2002-2013. Може јасно да се забележи дека има намалување на приходите од персонален данок по воведувањето на рамниот данок во 2007 – просечните приходи за периодот 2002-2006 изнесуваат 2.7% од БДП, т.е. 8.1% од вкупните приходи, додека просечните приходи за 2007-2013 изнесуваат 2.1% од БДП, т.е. 7% од вкупните приходи. *Ова упатува на тоа дека даночната реформа од 2007 резултирала во намалување на приходите од персонален данок.*

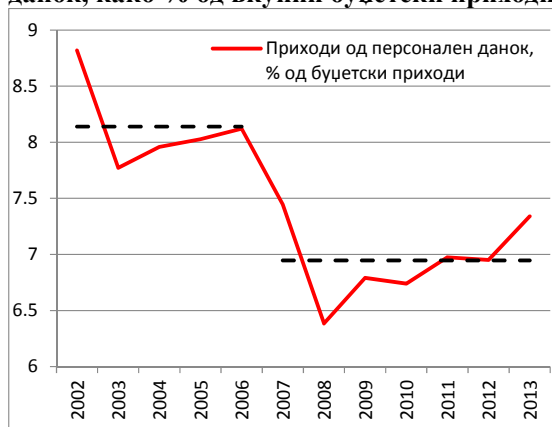
На графиконите 6.3 и 6.4 се прикажани буџетските приходи од *данок на добивка*. Тука може да се забележи дека во просек приходите во периодот по даночната реформа се зголемени минимално (од 1.1% од БДП, на 1.2%, т.е. од 3.3% од вкупните приходи на општата влада, на 3.7%). Исто така, може да се забележи дека во првите две години по намалувањето на данокот на добивка (2007 и 2008), има пораст на приходите, а потоа има пад, затоа што има ослободување од данок на добивка на

реинвестираната добивка. Оттука, се чини дека реформата од 2007 најверојатно ја намалила евазијата кај данокот на добивка.

Графикон 6.1: Приходи од персонален данок, како % од БДП

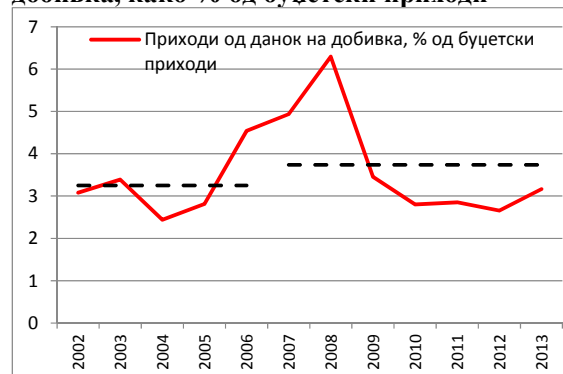
Графикон 6.2: Приходи од персонален данок, како % од вкупни буџетски приходи

Графикон 6.3: Приходи од данок на добивка, како % од БДП

Графикон 6.4: Приходи од данок на добивка, како % од буџетски приходи

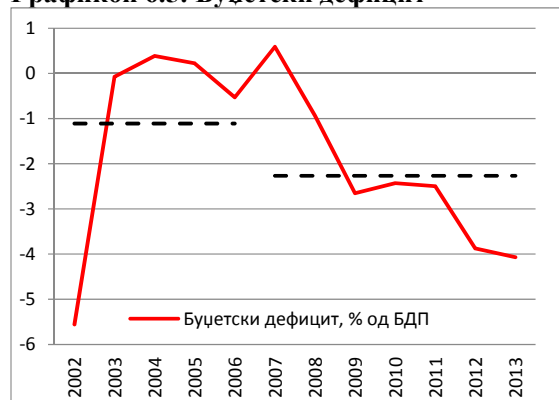
Буџетски дефицит и јавен долг

Графиконот 6.5 го прикажува буџетскиот дефицит (дефицитот на општата влада), како % од БДП. Може да се забележи дека има значајно продлабочување на дефицитот по воведувањето на „рамниот данок“. Така, просечниот дефицит во 2002-2006 изнесувал 1.1% од БДП, додека просечниот дефицит во 2007-2013 изнесувал 2.3%. Треба да се нагласи и тоа дека дефицитот во 2002-2006 е уште понизок ако се исклучи 2002, кога има висок дефицит од 5.6%, заради изборите. Поконкретно, буџетското салдо во 2003-2006 е врамнотежено. Оттука, би можело да се каже дека *буџетскиот дефицит е продлабочен по реформата „рамен“ данок.*

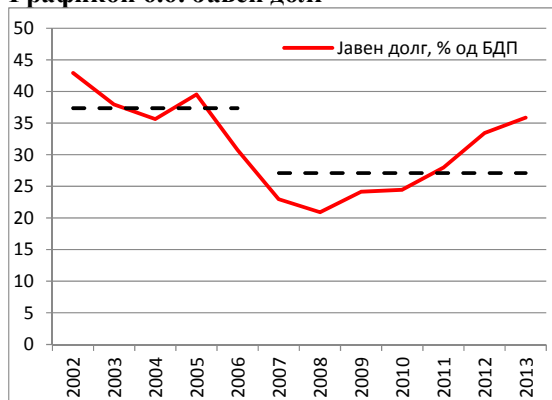
Графикон 6.6 го покажува јавниот долг (долгот на општата влада), како % од БДП. Различно од буџетскиот дефицит, јавниот долг има намалување по воведувањето на „рамниот“ данок. Така, во 2002-2006 тој изнесува во просек 37% од БДП, додека во 2007-2013 изнесува во просек 27% од БДП. Сепак, пониската вредност за периодот на рамниот данок се должи пред се на предвременото отплаќање на одредни долгови во 2006 и 2007, кога долгот е намален за вкупно 17 процентни поени (како % од БДП). Ако се гледаат трендовите во двата периода, може всушност да се забележи дека

периодот 2002-2006 е период на намалување на долгот (од 43% на 31% од БДП), додека периодот 2007-2013 е период на раст на долгот (од 23% на 36% од БДП). Оттука, вистинскиот заклучок би бил дека рамниот данок најверојатно довел до раст на јавното задолжување.

Графикон 6.5: Буџетски дефицит

Графикон 6.6: Јавен долг

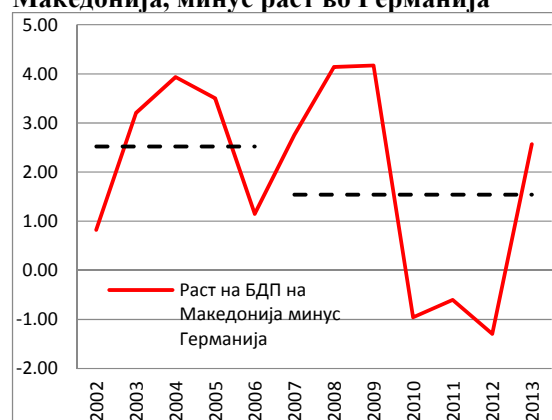
Економски раст

Графикон 6.7 го прикажува економскиот раст во периодот 2002-2013. Може да се види дека растот пред даночната реформа изнесувал во просек 3.5%, а по реформата 2.7%. Ова би значело дека даночната реформа не го зголемила економскиот раст, туку најверојатно го намалила. Сепак, со цел да се исклучат глобалните влијанија, а пред сè глобалната криза, на графиконот 6.8 е прикажано движењето на економскиот раст во Македонија во однос на растот во Германија, најголемиот економски партнер на Македонија. Графиконот повторно покажува забавување на растот - во периодот пред даночната реформа економскиот раст кај нас е во просек за 2.5 процентни поени повисок од германскиот, додека по реформата економскиот раст е повисок од германскиот за 1.5 процентен поен. Оттука, би можело да се заклучи дека по даночната реформа има забавување на економскиот раст.

Графикон 6.7: Економски раст

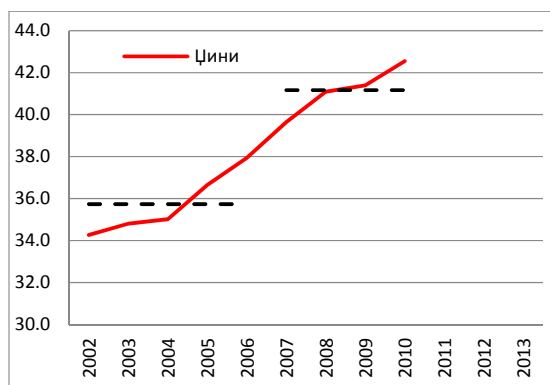
Графикон 6.8: Економски раст во Македонија, минус раст во Германија

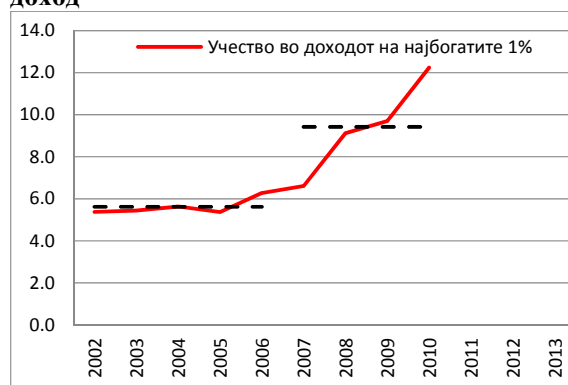
Доходовна нееднаквост

Распределбата на доходот е прикажана на графиконите 6.9 и 6.10. Нееднаквоста во распределбата на доходот е силно зголемена во периодот по даночната реформа. Како што може да се види од графиконот 6.9, Цини индексот во периодот пред даночната реформа изнесувал во просек 35.7, додека во периодот по реформата е зголемен на 41.2. Дополнително, графиконот 6.10 покажува дека периодот пред даночната реформа се одликува со речиси неменливо учество на доходот на најбогатите 1% од населението во вкупниот доход, од околу 5,5% од вкупниот доход, додека во периодот после реформата учество на доходот на најбогатите 1% од населението во вкупниот доход бележи силен пораст и во последната година на набљудување, 2010 година, тој изнесува 12,2%. Сигурно дека даночната реформа не е единствениот фактор кои влијае на зголемувањето на нееднаквоста во доходот. Меѓутоа, *ниските и рамни даноци воопшто не придонесуваат во корегирање на неправедната распределба на ефектите од економскиот раст.*

Графикон 9: Цини индексот на распределбата на доходот

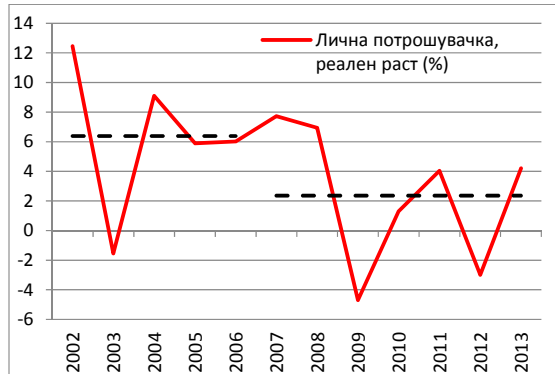
Графикон 10: Учество во доходот на најбогатите 1% од населението во вкупниот доход

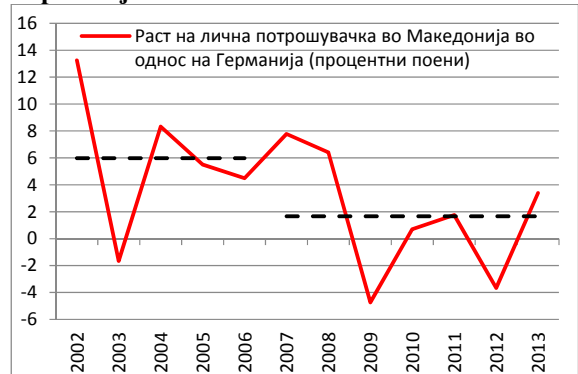
Компоненти на економскиот раст

Покрај движењето на вкупниот економски раст и неговата распределба, вреди да се види и динамиката на одделните компоненти на економската активност. Графикон 6.11 го прикажува реалниот раст на личната потрошувачка на домаќинствата. Може да се забележи дека има значајно забавување на овој раст, од околу 6.5% во 2002-2006, на околу 2.5% во 2007-2013. Слично како и кај вкупниот економски раст, и тука забавувањето би можело да се должи на глобалната криза. Затоа, на графиконот 6.12 е прикажан растот на личната потрошувачка во однос на растот на потрошувачката во Германија. Повторно може да се забележи дека *има значајно забавување* – од околу 6 процентни поени во 2002-2006, на околу 1.5 процентни поени во 2007-2013. Забавувањето на растот на личната потрошувачка на прв поглед делува чудно, зашто реформата „рамен данок“ би се очекувало да го зголеми доходот на граѓаните. Сепак, можно е реформата да не довела до раст на доходот, особено на лицата со пониски примања, доколку фирмите пониските даноци ги искористиле за да ги намалат бруто платите, а не да ги зголемат нето платите.

Графикон 6.11: Раст на лична потрошувачка во Македонија

Графикон 6.12: Раст на лична потрошувачка во Македонија во однос на Германија

На графиконот 6.13 може да се види динамиката кај инвестициите во основни средства. За разлика од потрошувачката, кај инвестициите не е приметно забавување на реалниот раст по даночната реформа, но не е приметно ни интензивирање на растот. Така, реалниот раст во просек изнесува околу 6%, цело време. Слична е динамиката и ако се гледа растот на инвестиции во Македонија во однос на инвестициите во Германија (графикон 6.14). Така, растот на инвестициите во периодот 2002-2006 бил повисок од растот на светскиот БДП за 6 процентни поени, а во периодот 2007-2013, за околу 5 процентни поени. Намалувањето на потрошувачката и отсуството на раст кај инвестициите при пониски даноци би можело да се објасни со зголемено штедење.

Графикон 6.13: Раст на инвестиции во основни средства во Македонија

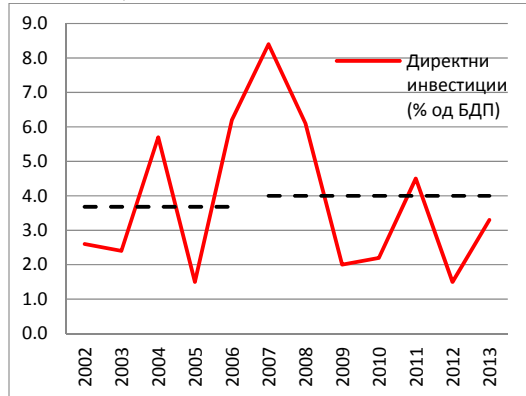
Графикон 6.14: Раст на инвестициите во Македонија во однос на Германија (процентни поени)

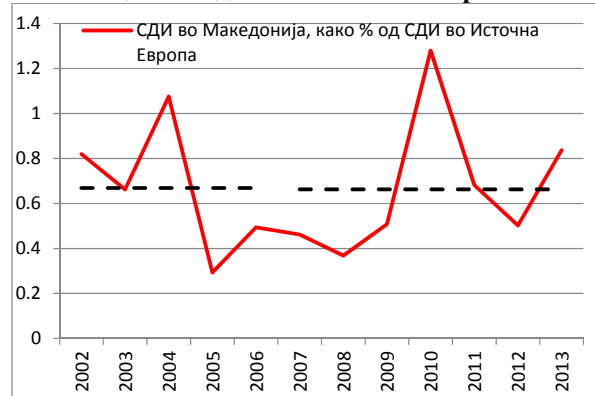
Графикон 6.15 ги прикажува странските директни инвестиции во Македонија, како % од БДП. Просечното ниво на нето странските директни инвестиции (СДИ) во периодот пред реформата изнесува 3.7% од БДП, за во периодот после реформата да изнесува 4% од БДП. Слична е состојбата и ако се исклучат глобалните влијанија. Графиконот 16 го покажува приливот на странски директни инвестиции во Македонија во однос на Источна Европа (СДИ во земјава како % од вкупните странски инвестиции во Источна Европа). Просекот за двата периода изнесува околу 0.7%. Според тоа, воведувањето на рамниот данок не ја зголемила конкурентноста и атрактивноста на Македонија како

дестинација за инвестирање, односно не довело до пренасочување на инвеститорите од останатите земји во регионот кон Македонија. Оттука, се чини дека *даночната реформа не обезбедила значаен пораст на странските директни инвестиции*. Ова може да се објасни со малото значење на даноците за странските инвеститори, споредено со другите фактори, како големината на пазарот и сл.

Графикон 6.15: Нето странски директни инвестиции

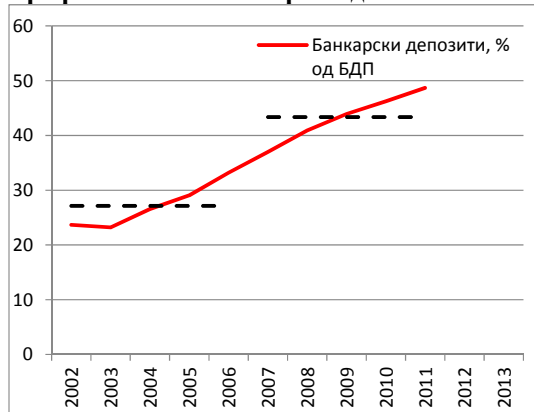
Графикон 6.16: Прилив на странски директни инвестиции во однос на Источна Европа

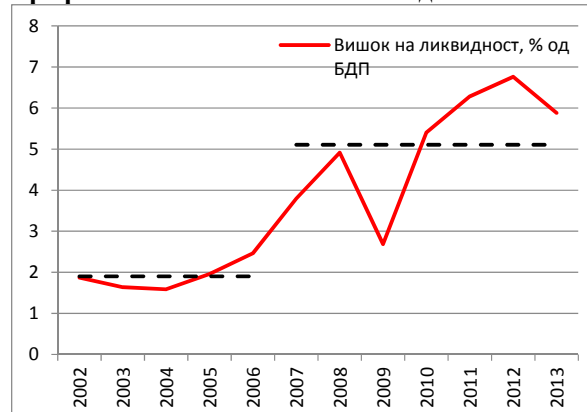
Штедење

Намалувањето на потрошувачката и незголемувањето на вкупните инвестиции при намалување на даноците би можело да се објасни доколку има пораст на штедењето. Така, вишокот на пари што им останува на луѓето како резултат на пониските даноци, наместо да го инвестираат, тие го ставаат на сметка во банка. Графиконот 6.17 го покажува движењето на вкупните депозити на населението за овој период. Може да се види дека навистина има пораст на штедењето. Депозитите, како % од БДП, во 2002-2006 изнесувале околу 27%, додека во 2007-2013, околу 43%.

Графикон 6.17: Банкарски депозити

Графикон 6.18: Вишок на ликвидност

Повисоките депозити би требало натаму да се манифестираат како повисоки кредити. Сепак, во Македонија, заради конзервативноста на банкарскиот систем, голем дел од депозитниот раст наместо да заврши во кредити, завршува како вишок на ликвидност, т.е. како пари што завршуваат кај Народната банка (НБРМ), во некој од

инструментите за повлекување на ликвидност (благајнички записи, репо трансакции, депозит преку ноќ, 7-дневен депозит, 6-месечен депозит). Така, како што може да се види на графиконот 6.18, вишокот на ликвидност во банкарскиот систем е зголемен по даночната реформа. Во периодот 2002-2006, изнесувал околу 2% од БДП, а по 2007, околу 5%.

Реформата „рамен данок“ имаше неколку очекувања. Прво, се очекуваше да се намали даночната евазија, а со тоа и да се зголемат буџетските приходи. Второ, се очекуваше да се зголеми доходот на домаќинствата, а со тоа и потрошувачката и економскиот раст. Трето, се очекуваше да се зголеми доходот на побогатите домаќинства и на фирмите, а со тоа да се зголемат и инвестициите и растот. Четврто, се очекуваше да се зголеми приливот на странски директни инвестиции.

Осум години подоцна, со голема доза на сигурност може да се каже дека овие очекувања не се остварени. Стилизираните факти прикажани во овој дел укажуваат на тоа дека реформата резултираше со намалени буџетски приходи (а со тоа и зголемено јавно задолжување), со намалена лична потрошувачка и инвестиции, со намален економски раст и со влошена дистрибуција на доходот. Незголемувањето на економскиот раст би можело да се објасни со зголеменото штедење, како последица на повисоката маргинална склоност кон штедење на побогатите, и нефункционалниот банкарски систем, кој генерирал вишок на ликвидност во банкарскиот систем.

7. ПРЕДЛОЗИ ЗА РЕФОРМИРАЊЕ НА ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ ВО МАКЕДОНИЈА

Даночните системи на сите држави се наоѓаат во постојано реформирање. Во основа, тоа се прави заради три причини. Основна причина се промените на реалните состојби, кои најчесто се резултат на економски и/или финансиски кризи, но и заради други објективни околности. Променетите услови налагаат прилагодување на системските аспекти во кои се одвиваат економските активности, а даночниот систем е нивниот најбитен дел. Но, покрај тоа, особено бидејќи реформирањето на даночните системи се прави преку политичкиот процес, други (релативно чести) причини за реформирање на даночните системи се и „помодарството“, кое всушност претставува копирање на примерите на други (најчесто „сродни“ или „аналогни“) држави, што во јавноста често се претставува како „нова идеологија“, како и натпреварувањето со други држави, во смисла на правење на сопствениот даночен попривлечен од оној на „конкурентите“. Во таа смисла, бранот на премин кон таканаречениот „рамен данок“ во Централно и Источно европските држави во претходната деценија бил многу повеќе резултат на помодарство и копирање – а и на меѓусебно натпреварување – меѓу тие држави, отколку што бил резултат на издржани анализи и реално откриени подобри решенија. Случајот на Македонија во таа смисла е типичен.¹² Од друга страна, пак, од почетокот на оваа деценија, пред сè како резултат на согледување на реалните ефекти од тој даночен систем како и новонастанатите состојби, започнат е бран на постепено враќање на тие држави кон прогресивните даночни системи. Реално е да се очекува тој нов бран на враќање да продолжи и во иднина.

И покрај постојните разлики, гледано во општи црти, современите даночни системи се потпираат на: (1) даноци на доходите на физичките и правните лица – директни даноци; (2) даноци на потрошувачка – индиректни даноци; (3) придонеси за социјално осигурување; и (4) даноци на имот, наследство и подароци (по правило најмалку издашни). Разликите кои постојат меѓу одделни држави се однесуваат на учеството (уделот) на секој вид даноци во вкупното фискално (даночно) оптоварување. Тоа зависи од конкретниот избор и посебните околности во секоја држава, но и тука, гледано во популацијата на европските држави, постојат одредени стилизирани состојби: во европските држави кои никогаш немале социјалистичко општествено уредување директните даноци имаат (понекаде и значително) повисок удел за сметка на индиректните, а често и на социјалните придонеси; во поранешните социјалистички држави, пак, индиректните даноци (сè уште) имаат (понекаде и значително) повисок удел, многу повеќе за сметка на директните даноци отколку на социјалните придонеси. Тоа произлегува од фактот што вкупното фискално оптоварување во сите држави се движи во границите над 30% до 50%. Конечно, битно е и сознанието дека, без разлика на конкретниот профил на даночниот систем (во смисла дали тој се потпира повеќе на директни или на индиректни даноци), современите тенденции во оданочувањето треба да обезбедуваат: (1) учество на сите лица во вкупниот даночен товар; (2) растечко учество на директните даноци во вкупното даночно зафаќање; и (3) поголема праведност во распределувањето на даночниот товар.

¹² Бидејќи во Македонија не беше понуден и јавно претставен – а не се знае ниту дали беше воопшто изработен – посебен аналитички материјал или студија за оправданоста и очекувањата од воведувањето на тнр. „рамен данок“. Тој беше воведен експресно, заради волјата на партијата која ја имаше освоено власта.

Реформата на даночниот систем во Македонија направена во 2007 и 2008 година со намалување и изедначување на даночните стапки на директните даноци (воведувањето на тнр. „рамен данок“) може да се оцени како не многу успешна. Бидејќи, таа ги нема дадено очекуваните ефекти кои, иако ниту беа јасно и децидно поставени и објавени од страна на владата, се очекуваат од реформирањето на даночниот систем. Имено, фактите извлечени со анализата во овој труд говорат дека воведувањето на „рамниот данок“ во Македонија резултирало со: (1) намалување на буџетските приходи (особено на приходите од персоналниот данок); (2) отсуство на (повлекување) повисок економски раст; и (3) влошување на прераспределбата на доходот, односно зголемување на социо-економската раслоеност на македонското општество. Најбитни последици од наведените ефекти се следните: (1) дополнителна причина за пораст на задолженоста (секако во отсуство на решеност за намалување на буџетските расходи); (2) значајно забавување на растот на личната потрошувачка (иако намаленото зафаќање со персоналниот данок требало да резултира со пораст на личната потрошувачка); (3) пораст на штедењето, но кое не резултирало со зголемено кредитирање туку како вишок на ликвидност, од кој дел завршува во НБРМ, а поголем дел како побарувачка (на банките) за купување на државни записи (односно како дел од вкупниот доход кој, наместо да биде алоциран преку „приватна иницијатива“, се троши преку буџетот); (4) пораст на буџетските расходи за социјални трансфери, особено за популацијата која перманентно станува сè посиромашна.

7.1 Цели на реформата

Реформирањето на даночниот систем на Македонија има три основни и тесно поврзани цели: (1) пораст на буџетските приходи од директните даноци; (2) поправедна распределба на даночното оптоварување; и (3) влијаење за (постепено) намалување на постојните социо-економски разлики во државата.

Наведените цели имаат сосема јасна аргументација. Прво, во иднина ќе биде потребно да дојде до пораст на буџетските приходи, покрај останатото и заради потребите за враќање на долговите кои се направени во изминатиот период. Се работи за потребата од консолидирање на буџетот, што ниту може, ниту пак е разумно да се прави само преку намалување на расходите. Во таа смисла, бидејќи задолжувањето како во изминатиот период нема да претставува оптимална опција, ќе биде потребно да дојде до пораст на приходите од даноци. Во тие рамки, порастот на даночните приходи од индиректните даноци треба да биде поврзан со порастот на куповната моќ на граѓаните и на доходноста на деловните субјекти, што ќе претставува функција на порастот на продуктивноста на македонската економија, а со тоа и на нејзиниот БДП. Од друга страна, зголемувањето на даночните приходи секако дека ќе треба да се направи со настојување за поправедна (од постојната) распределба на даночното оптоварување, што претпоставува пораст на уделот на директните даноци во вкупното фискално оптоварување. Притоа, согласно со наодите на претходната анализа во рамките на овој проект, во Македонија има простор за зголемување на буџетските приходи од директните даноци, односно за зголемување на даночните стапки на директните даноци. Конечно, во однос на аргументирањето на потребата за намалување на постојните социо-економски разлики треба е да се истакне дека Македонија денес е држава во Европа со најголеми социјални разлики (т.е. со најнеповолна социјална стратификација). Таквата состојба веќе сега е реална кочница

за побрз економски развој на државата. Исто така, повеќе анализи направени врз емпириски податоци за други држави говорат дека помалите социјални разлики имаат повољно влијание врз економскиот развој (Ostry, Berg and Tsangarides, 2014; Cingano, 2014).

7.2 Подобрување на примената на даночната регулатива

Општа слабост на актуелниот даночен систем е селективната примена на даночните закони и масовната појава на „толкувања“ од страна на даночниот орган на едни исти „нејасни“ законски одредби на различен начин, за потребите на различни даночни обврзници. Како резултат на оваа појава се јавува селективна даночна правда. Селективната даночна правда го нагризува системот, ја нарушува здравата конкуренција и стимулира корупција. Иако во издадените мислења (толкувања) даночниот орган се оградува од нивната правна сила, во праксата истите се применуваат дури и кога се незаконити.

Транспарентноста е најдобар начин за неутрализирање на претходната појава. Потребно е даночниот орган на јасен и транспарентен начин да организира јавна база на издадени мислења (стручни толкувања) во врска со примената на даночната регулатива. За да не станат еднострани, овие објавени ставови би требало претходно да бидат конзилијарно проверени и потврдени, од страна на претставници на даночниот орган, професионалната заедница, асоцијација на сметководители, даночни советници, адвокати, консалтинг компании и сл. во рамките на посебно формирано формално тело. На ваков начин, професионалци ќе ги разгледуваат наметнатите дилеми и ќе заземаат ставови по одделни прашања согласно со прописите. Со ова би се елиминирале различните ставови за исти правни прашања. Ваквото централизирање на мислењата ќе ја намали потребата од нив, со истовремено влијание врз регулативата во врска со лошите законски решенија.

Општ недостаток во оперативноста на режимот „е-даноци“ е малиот капацитет на серверите за поддршка, што доведува до нивна нефункционалност во периодите кога се доставуваат пресметките на платите, даночните биланси, годишните извештаи за персоналниот данок и слично, како и бавната софтверизација на новите извештаи/обрасци и слично.

Како предуслов за намалување на сивата економија потребно е целосно исклучување на можноста бизнис секторот да врши готовински исплати на било кој начин во корист на физички лица. Во следната фаза готовинските исплати треба целосно да се укинат.

Сите даночни закони и нивните подзаконски прописи да се објавуваат во службен весник најдоцна една година пред годината на нивна примена. Така ќе се одбегнуваат амплитудите кои не може да бидат опфатени со бизнис плановите кои се донесуваат најдоцна во втората половина од годината за наредната година.

7.3 Реформа на даноците на доход

Во делот на директните даноци, Македонија треба да го напушти постојниот модел на „рамен данок“ и да премине кон модел на „праведно“ (т.е. прогресивно) оданочување. Тоа се однесува особено на персоналниот данок од доход. Во однос на данокот на добивка, заради оставање на простор за прилагодување на деловните

субјекти, неговата трансформација кон прогресивни даночни стапки треба да се направи постепено на подолг период, со навремено (доволно време однапред) најавување на промените.

Персонален данок на доход

Прогресивно оданочување

Со цел да се овозможи поправедна редистрибуција на доходот во општеството и корекција на нееднаквоста во доходот потребно е да се воведат скалести стапки на персоналниот данок на доход. На почетокот треба да се воведат една дополнителна повисока маргинална стапка која ќе зафати неколку проценти од лицата со највисоки даночни основици, со намера да не се однесува на лицата кои што припаѓаат во ниската и средната класа.

Аконтативно оданочување

Премостувањето меѓу предностите што ги има администрирањето со рамниот данок и моралните предности на прогресивното оданочување треба да се изврши на две нивоа: аконтативно даноците на одделните видови приходи, кои не спаѓаат во категоријата „брuto плата“ да се плаќаат со една даночна стапка (рамен данок), а годишното оданочување на доходот како збир на сите приходи по сите основи од земјата и од странство на еден даночен обврзник да биде прогресивно, преку режимот на доплата на разликите на скалесто утврдената даночна основа.

Аконтативни даночни пријави за данокот на доход се поднесуваат само за четири видови на приходи:

- капитални добивки
- приходи од имот
- самостојно вршење на дејност
- други приходи.

Потребно е уредување на единствен модел (интернет образец) за аконтативно пријавување на сите видови приходи, оданочиви, но и оние ослободени од оданочување. Задолжителното аконтативно пријавување на сите видови приходи на граѓаните ќе донесе повеќекратна корист и ќе влијае на намалувањето на сивата економија.

Даночна основа

Заради дефинирање на даночната основа потребно е да се прецизираат и даночните ослободувања. На пример, даночната основа треба да се намалува за износот на дадените донации, но според јасни дефиниции (на пример: донации за лекување).

Освен прецизирањето на дефинициите за даночни ослободувања, потребно е да се додадат нови, логични ослободувања со соодветно прецизирање на износите. Некои од ослободувањата кои се наоѓаат по други закони треба да се пренесат во даночните закони. Неколку примери за тоа:

- даночното ослободување на премиите за животно и неживотно осигурување да се ограничи во висина до четири просечни месечни бруто плати во Македонија, објавени за претходната година (правото да се пренесе во Законот за персоналниот данок на доход како матичен даночен закон),

- даночно ослободување за доброволно платените придонеси во доброволен пензиски фонд во висина до четири просечни месечни бруто плати во Македонија, објавени за претходната година,
- да се прецизира даночно ослободениот надоместок на трошоци за службено патување (трошоци за превоз, сместување и исхрана) исплатени во име и корист на лица кои *не се вработени кај исплатувачот* за цели на реализација на деловни и проектни активности, во висина на стварните документирани трошоци, но најмногу во висина до две просечни месечни бруто плати во Македонија, објавени за претходната година, по лице,
- да се нотираат како ослободени од данок надоместоците и помоштите исплатени од средствата од членарина на синдикатите во корист на нивните членови;
- да се ослободи од оданочување надоместок за учество во органите за спроведување на избори (правото да се пренесе во матичниот даночен закон);
- да се ослободат од оданочување надоместоците и другите исплати во корист на физичките лица во процесот на експропријација;
- да се дефинира дека не се оданочуваат погодностите во процесот на потрошувачка (попуст, добивање на стоки и услуги, парични потврди) кои им се достапни на сите лица, под исти услови;
- да се дефинира ослободување за износот на отпишаните ненаплатени побарувања од страна на банките по преземањето на сите законски мерки за наплата на истите од физичките лица;
- да се дефинира дека не се оданочуваат подароците по повод празник или друг повод, во вредност до 2.000 денари и сл.

Во даночната основа потребно е и да се подобрат дефинициите, односно да се воведат посебна категорија оданочиви *приходи од работен однос*. Во овие приходи треба да се вклучат и:

- погодностите овозможени од страна на работодавачот (над ослободените износи),
- платена закупнина за користење на стан или куќа, директно на закуподавачот или на обврзникот,
- одобрување на заем без камата или по каматна стапка која е пониска од пазарната;
- често користење на стоките и услугите од асортиманот на исплатувачот, без надоместок или по цена пониска од пазарната (според прецизна дефиниција)
- надоместување на трошоците за високо образование на вработениот или на член на неговото семејство;
- подароци по повод празници (над ослободените износи) и
- продажба на хартии од вредност по пониска цена од пазарната.

Ако поединечните погодности не надминуваат 2.000 денари месечно, истите да не подлежат на оданочување.

Потребно е да се подобри и дефиницијата на „други приходи“. Во оданочиви приходи треба да се вклучат и:

- хартиите од вредност и удел во капиталот на трговските друштва стекнати без надоместок, доколку истите не се оданочени или ослободени од оданочување согласно со Законот за даноците на имот,

- простениот заем и заемот кој го подигнал обврзникот, а не го вратил во договорениот рок за враќање; Обврзникот да има право на поврат на платениот персонален данок на доход на заемот доколку го врати заемот на работодавачот,
- дел од остатокот од ликвидационата, односно стечајната маса исплатен на обврзникот-основач на трговското друштво, во износ повисок од износот на основачкиот влог кој тој го вложил во друштвото,
- остатокот на средства кој му преостанува на трговецот поединец по продажбата на фирмата или по престанување на работата, откако ги намирил сите обврски и слично.

Потребно е да се подобри и дефиницијата на „приходи од осигурување“. Во дефиницијата на оданочиви приходи (даночна основа) треба да се издвојат *приходите од осигурување*, како посебен вид на приходи. Како приходи од осигурување, би се сметале:

- пензии;
- пензиски надоместоци;
- премии за животно и неживотно осигурување исплатени од страна на правно или физичко лице во износ повисок од четири просечни месечни бруто плати во Македонија, објавени за претходната година;
- исплатена осигурана сума за доживување;
- исплатена дополнителна осигурана сума за доживување
- доброволни придонеси во доброволен пензиски фонд платени од страна на правно или физичко лице во износ повисок од четири просечни месечни бруто плати во Македонија, објавени за претходната година.

Единица на оданочување

Единица на оданочувањето според постојниот данок на персонален доход е секое физичко лице - резидент на Македонија, за доходот кој го остварува во земјава или во странство (Закон за персонален данок на доход, 2015 година). Сепак, постојат земји од ЕУ кои како единица за оданочување го сметаат семејство, а додека голем број на земји од ЕУ како единица на оданочувањето ја сметаат индивидуата, но притоа даваат право на одбитоци за некои семејни форми. Така на пример, во Франција единица на оданочувањето е семејството, а во Германија единица на оданочувањето е индивидуата, но се дава право на одбитоци за семејство, самохран родител, венчан пар каде едниот има многу мал приход или не остварува приход и слично.¹³

Постојат голем број на аргументи за и против самостојно оданочување на индивидуата или земање на предвид на заедничкиот доход на сите лица кои живеат во семејната единица.¹⁴ Нивна појдовна основа се следните три принципи:

1. Данокот на персонален доход треба да ги претставува растечките маргинални даночни стапки;
2. Семејствата со еднаков доход треба, доколку сите останати работи се непроменети, да плаќаат ист данок;
3. Даночните оптоварувања на две индивидуи не треба да се променат кога ќе стапат во брак – даночниот систем треба да биде неутрален за брачна состојба.

Проблемот е што во праксата, не постои даночен систем кои може во себе да ги содржи сите три принципи едновременно, односно ако се прифати првиот принцип,

¹³ Во Данска во предвид при оданочувањето се земаат и бенефициите кои ги добиваат вработените: кола, телефонски сметки и слично.

¹⁴ За повеќе видете Carasso and Steuerle (2002).

мора да се избере помеѓу вториот и третиот принцип. Во табелата 7.1 е прикажан едноставен пример, со хипотетичен прогресивен даночен режим: единицата на оданочување плаќа данок по стапка од 10% на доходот до 60.000 денари, и данок по стапка од 20% на разликата во доходот над 60.000 денари. Во првите две колони е претставен доходот и данокот на четири индивидуи. На пример, данокот на Александар е пресметан како $(60.000 \cdot 0,1) + ((138.000 - 60.000) \cdot 0,2) = 21.600$ денари. Ако Ана и Александар стапат во брак, како и Николина и Никола, тогаш доколку единица на оданочувањето е индивидуата, овие две семејства ќе плаќаат различен износ на данок, иако нивниот заеднички семеен доход е ист.¹⁵

Табела 7.1: Пример за хипотетичен даночен систем и различни единици на оданочување

	Индивидуале н доход	Индивидуале н данок	По семејство доколку единица на оданочувањет о е индивидуата	Заедничк и доход по семејство	По семејство доколку единица на оданочувањет о е семејството
Ана	12.000	1.200	22.800	150.000	24.000
Александар	138.000	21.600			
Николина	75.000	9.000	18.000	150.000	24.000
Никола	75.000	9.000			

Во Македонија потребно е да се надгради постојниот даночен систем со промени во една од следниве две насоки: единица на оданочувањето да се остави да биде индивидуата, но да се даде можност даночната пријава да може да се пополни и од страна на двата брачни другари и тогаш да се примени даночната стапка на 50% од заедничкиот доход и потоа тој износ на данок да се дуплира, а дополнително да се даде право на одбитоци за sameц, самохран родител, венчан пар каде едниот има многу мал приход или не остварува приход и слично (по урнек на германскиот модел); или да се премине на семејно оданочување со воведување на систем на квоти, така што sameц без деца би имал коефициент 1 и би плаќал данок врз основа на неговиот остварен доход, додека два родители во брак со две деца би имале коефициент од 3 (родител коефициент 1, а дете коефициент 0,5) и би плаќале данок по даночна стапка која важи за нивниот заеднички доход поделен со 3 (како да е индивидуа), а потоа тој износ на данок се множи со 3 (по урнек на францускиот модел).¹⁶

Аплицирањето за социјална помош или за некои поважни јавни програми, пример, за дете во градинка, да се базира на заедничкиот доход во семејството.

Согласно со претходните наброени предлози, потребно е да се изврши реструктурирање на Законот за персоналниот данок на доход, односно да се донесе нов Закон за данокот на персоналниот доход кој ќе биде сеопфатен, помодерен и неселективен.

¹⁵ Во земјите каде постои можност да се избере дали се сака да се пополнува даночната пријава како индивидуа или како дел од семејство, се разликуваат и праговите за различните даночни стапки за индивидуи или семејства.

¹⁶ За повеќе видете PKF (2015).

Данок на добивка

Непрофитните субјекти

Актуелниот систем на данокот на добивка не ги иззема на јасен начин непрофитните субјекти од обврската да го плаќаат овој данок. Вкрстувањето на термините „данок на профит“ и „непрофитни...“ покажуваат дека буџетските корисници и непрофитните субјекти не остваруваат добивка и затоа не треба да плаќаат данок на добивка. Но, ваквата констатација не треба да важи кога се работи за профитно однесување на непрофитните субјекти. На таков начин ќе се елиминира привилегираноста на непрофитниот сектор кога се работи за вршење на профитни активности.

Во продолжение презентираме компаративно решение од хрватскиот Закон за данокот на добивка (член 3):

„(1) Обврзник на данокот на добивка е трговско друштво и друго правно и физичко лице резидент на Република Хрватска кое самостојно и трајно врши стопанска дејност заради остварување на добивка, доход или други економски користи.

....

(5) Органите на државната управа, органите на регионалната и локалната самоуправа не се обврзници на данокот на добивка, доколку со овој закон поинаку не е определено.

(6) Државните установи, институциите и установите на регионалната и локалната самоуправа, заводите, верските заедници, политичките партии, синдикатите, коморите, здруженијата, уметничките асоцијации, доброволните противпожарни бригади, заедниците на техничката култура, туристички здруженија, спортските клубови, спортските здруженија и федерации и фондациите и фондови не се обврзници на данокот на добивка.

Ако лицата од ставот 5 и 6 вршат некаква стопанска дејност, а заради опасноста да се стекнат со компаративна предност должни се да се регистрираат како обврзници на данокот на добивка.

...

(8) Отворените инвестициски фондови кои се основани и работат согласно со закон со кој се основани, не се подложат на данокот на добивка.”

7.4 Подобрување на даноците на потрошувачка

Воведувањето на режимот на пренесен ДДВ (reverse charge) не дава очекувани резултати. Некои од обврзниците кои пренесуваат ДДВ во градежништвото не го добиваат од буџетот навреме бараниот ДДВ од влезниот промет.

Потребно е и конечно уредување на даночниот статус на становите изградени за станбени цели (5% или 18%). Ова се однесува и на сите останати времени решенија за примена на привилегираната стапка од 5%.

7.5 Поправедни даноци на имот и наследство

Големата нееднаквост во распределбата на доходот и нејзиниот растечки трендниз годините создава сериозни разлики во имотот. Оданочување на имотот во

Македонија воопшто не придонесува да се намалат големите разлики во имотот помеѓу граѓаните на Македонија, бидејќи многу благо ги оданочува оние граѓани кои имаат стекнато огромен имот. Ова е спротивно со постојната пракса во земјите од ЕУ. Така, во Македонија предмет на оданочување е само недвижниот имот, а даночната стапка е пропорционална и се движи од 0,10% до 0,20% од пазарната вредност на имотот, и притоа за стан или куќа во која се живее обврзникот даночната стапка се намалува за 50%. Во Словенија, на пример, даночните стапки на оданочувањето на недвижностите се следните: 0,15% за резидентни згради (живеалишта), 0,75% за комерцијален и индустриски недвижен имот, 0,50% за празни станови/згради (викендички) и градежно земјиште, за резидентни и нерезидентни згради со вредност над 500.000 евра даночната стапка се зголемува за 0,25 процентни поени, 0,50% за нерегистрирани резидентни недвижни имоти (за друг нелегален имот даночната стапка се мултиплицира трипати).

Реформата на даноците на недвижен имот треба да биде во насока на посилено оданочување на концентриран имот во рацете на еден граѓанин. Така, промените можат да бидат во следната насока: 0,05% за резидентни згради (живеалишта), 0,20% за комерцијален и индустриски недвижен имот, 0,15% за празни станови/згради (викендички) и градежно земјиште, за резидентни и нерезидентни згради со вредност над 500.000 евра даночната стапка да се зголемува за 0,15 процентни поени, 0,2% за нерегистрирани резидентни недвижни имоти (за друг нелегален имот даночната стапка се мултиплицира 3 пати).

На долг рок, даночната реформа треба да цели кон воведување на данок на богатство кој ќе се базира на целокупниот имот на граѓаните, недвижен и движен имот (од станови и куќи, преку автомобили, па се до депозити во банка) и за кој обврзници ќе бидат тие што поседуваат вкупен имот повисок од 1 милион евра, а ќе подлежат на прогресивни стапки на оданочување (на пример, даночна стапка од 1% за вредност на имотот помеѓу 1 и 2 милиони евра, и даночна стапка од 1,5% за вредност на имотот повисока од 2 милиони евра). Меѓутоа, за фер остварување на вакво оданочување потребна е точна листа на целокупниот имот на македонските граѓани која во недостасува во моментот. Изработката на една ваква листа треба да биде истотака приоритет на даночните реформи. Дополнително, според Пикети (2014) ваквото оданочување не треба да се воведи се додека на меѓународно ниво на се постават системи за транспарентно следење на депозитите во банките, бидејќи ќе направи одлив на депозитите во земјите во кои се воведува. Затоа, реформата на оданочувањето на стекнатиот имот во почетниот период треба да содржи и уште два дополнителни елементи кои ќе ги намалат неправедностите во распределбата на имотот. Прво, да се воведи повисока стапка на акциза (30%) на патнички автомобили во вредност повисока од 40 илјади евра. Второ, да се воведи данок на наследство и подарок за примател од прв наследен ред, со исклучок на брачниот другар, доколку вредноста на имотот надминува 300 илјади евра. Стапката да изнесува 1% од вредноста на имотот, а средствата целосно да се насочуваат во општински буџетски програми за изградба на социјални станови, со цел да обезбедуваат можности за поеднаков старт на следните генерации.

Библиографија

- BDO (2013), *Tax facts Romania 2013*.
- Богоев К., Атанасовски Ж. (1994): „Даночниот соистем на Македонија, теориски и практични аспекти“, Мисла, Скопје, Македонија.
- Brummerhoff, Dieter (2000): “*Javne financije*”, МАТЕ, Zagreb, Hrvatska.
- Centre for International Cooperation and Development (2013), *Tax system in Slovenia*, 2013, June
- Chiara Bronchi, Andrew Burns (2000), “The Tax System in the Czech Republic”, OECD Economics Department Working Papers No. 245.
- Cingano, Federico. 2014. Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers No.163*, OECD Publishing.
- Daianu D., Kallai E., Lungu L. (2011): “*Tax Policy Under the Curse of Low Revenues: The Case of Romania*”, Friedrich-Ebert-Stiftung Romania, Bucharest, Romania.
- De Mooij R., Saito I. (2014): “*Japan’s Corporate Income Tax: Facts, Issues and Reform Options*”, Working Paper, WP/14/138, IMF, Washington, D.C., USA.
- Deloitte Touche Tohmatsu (2014), *Taxation and Investment in Czech Republic 2014*.
- Economist (2005), *The case of flat taxes*.
- Eurofast (2014a), *Albania Tax Card 2014*.
- Eurofast (2014b), *Bosnia and Herzegovina Tax Card 2014*, February.
- Eurofast Global (2011), *South East Europe Tax Facts 2011*.
- European Commission (2013), *Your social security rights in Slovenia*, 2013, July
- European Commission (2014), “Tax Reforms in EU-Member States - 2014 Report”, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs and Directorate-General for Taxation and Customs Union, Taxation Papers, Working Paper No. 48.
- Eurostat (2014), *Taxation trends in the European Union - Data for the EU Member States, Iceland and Norway*.
- Finexpert (2013), *Taxation in Romania 2013*.
- Foreign Investment Promotion Agency (2013), *Bosnia and Herzegovina Tax System*, Sarajevo.
- Garnier, Gaëlle; Endre György; Kees Heineken; Milena Mathé; Laura Puglisi; Savino Ruà; Agnieszka Skonieczna, and Astrid Van Mierlo (2014), “A wind of change? Reforms of Tax Systems since the launch of Europe 2020”, European Commission Taxation Papers, Working Paper No. 49, November.
- Gorcic, Jovan (2013): “*New Public Management i upravljanje fiskalnim rizicima*”, ECPD (UN), Beograd, Srbija.
- Hellenic Business Association of Serbia (2014), “Legal Overview of the Tax Regime in Serbia”, July.
- Hirschman, Albert O. (1999): “*Strasti i interesi*”, Filip Visnjic, Beograd, Srbija.
- Hyman, David N. (2011): “*Public Finance – A Contemporary Application of Theory to Policy*”, 10th Edition, South-Western, Cengage Learning, Mason, OH, USA.
- Institute for Research in Economic and Fiscal Issues (2013), *Taxation in Europe-Year book 2013*.
- Ivanova, A., Keen M., Klemm A. (2005): “*The Russian Flat Tax Reform*”, Working Paper, WP/05/16, IMF, Washington, D.C., USA.

- Јовановски, Панче (2008): „Јавни финансии“, трето издание, ЕУРМ, Скопје, Македонија.
- Keynes, J. M. (1936): *“The General Theory of Employment Interest and Money”*, Palgrave Macmillan, London, UK.
- KPMG (2013a), *Tax Card Albania 2013*, KPMG Albania, March.
- KPMG (2013b), *Tax Card Kosovo 2013*, KPMG Albania, March.
- KPMG (2013c), *Montenegro - Country profile*, EU Tax Centre, March.
- KPMG (2013d), *Tax Card Croatia 2013*, KPMG Croatia, October.
- KPMG (2014), *Czech Republic, Tax Card 2014*, March.
- KPMG (2014a), “Amendments to the Albanian Tax Legislation”, KPMG Albania Newsletter, 3 January 2014.
- KPMG (2014b), *Tax Card Bulgaria 2014*, KPMG Bulgaria.
- KPMG (2015), *Slovenia Tax Card 2015*,
- KPMG (2014c), *Serbian Tax Card 2014*, KPMG Serbia.
- Lascombe M., Vandendriessche X. (2003): *“Les finances publiques”*, Editions DALLOZ, Paris, France.
- Mihaescu, Flaviu and Liviu Voinea (2009), “The Impact of the Flat Tax Reform on Inequality: The Case of Romania”, The wiiw Balkan Observatory, Working Papers 081.
- Ministry of Finance (2007), *Guidebook through tax law of Montenegro*, Podgorica, January 2007.
- Ministry of Finance (2012), *The Croatian Tax System*, Ministry of Finance, Tax Administration, Zagreb, April.
- Ministry of Finance Slovenia (2014), *Taxation in Slovenia 2013/2014*.
- Mitchell, D.J. (2006), “Flat tax is the Way of the Future”.
- OECD (2003), „Tax policy assessment and design in support of direct investment - A study of countries in South East Europe“, OECD, Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs, April.
- OECD (2014a), “Consumption Tax Trends 2014 – Czech Republic“, in *OECD Consumption Tax Trends 2014*, Centre for Tax Policy and Administration.
- OECD (2014b), “Revenue Statistics 2014 - Czech Republic“, in *OECD Revenue Statistics 2014*, Centre for Tax Policy and Administration.
- Ostry, Jonathan, Andrew Berg, and Charalambos G. Tsangarides (2014), Redistribution, Inequality and Growth. *IMF Staff Discussion Note SDN 14/02*, International Monetary Fund.
- Owens, Jeffrey (2004), “Competition for FDI and the role of taxation the experience of South Eastern European countries”, SIEP Working Paper No. 316.
- Peichl, A. (2014), “Flat-rate tax systems and their effect on labor markets”, *IZA World of Labor*, 2014: 61.
- Peichl, Andreas (2014), “Slovakia has abolished its flat tax rate”, online article, 2014.
- Piketty (2014), *Capital in the 21st Century*, Harvard University Press.
- PKF (2011), *Serbia Tax Guide 2011*, March.
- PKF (2013), *Czech Republic Tax Guide 2013*, May.
- PKF (2013), *Slovenia Tax Guide 2013*, May
- PKF (2015) World Wide Tax Guide 2015.
- Praxity (2011), *Business and taxation guide to Bosnia and Herzegovina*.
- Praxity (2011), *Business and Taxation Guide to the Czech Republic*.
- PWC (2013a), *Paying Taxes 2014*, PricewaterhouseCoopers.

- PWC (2013b), *Romanian tax pocket book*, PricewaterhouseCoopers.
- Radvan, Michal (2010), “Czech Tax Law”, Masaryk University, Faculty of Law Publications No. 454.
- Rosen, H., T. Gayer T. (2008): “*Public Finance*” 8th Edition, The McGraw-Hill Companies, Inc., New York, USA.
- Розен Х., Геер Т. (2008): „*Јавни финансии*“, Глобал Комуникации, Скопје.
- Seidman Laurence S. (2009): “*Public Finance*”, The McGraw-Hill/Irwin, NY, USA.
- Solt, Frederick. 2014. *The Standardized World Income Inequality Database*. Working paper. SWIID Version 5.0.
- Службен весник на Република Македонија (2015) Закон за персонален данок на доход.
- The Economist Intelligence Unit (2012): “*Corporate taxes in India*”, The Economist Intelligence Unit Limited, UK.
- Vladikov, Atanas I. and Krastyo Petkov (2008), “Synopsis of the flat tax rates in the region of South East Europe”, December.
- World Bank (2015). World Development Indicators, World Bank Data.

За авторите

Павле Гацов е сопственик и управител на Агенцијата Про агенс. Уредник е на стручните списанија Информатор и Про економија и коментатор во месечникот Економија и Бизнис. Автор е на голем број на стручни изданија, меѓу кои и на Прирачник за данокот на добивка и Прирачник за персоналниот данок на доход. Учествува како обучувач на голем број обуки за сметководители и даночни советници во земјата и странство. Претседател е на Здружението на даночни советници на РМ, на Собранието на Сојузот на сметководители на РМ и на Заедницата на Здруженијата на сметководители на град Скопје.

Ѓорѓи Гоцков е доцент на Економскиот факултет – Скопје, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, каде предава банкарство и фискален и монетарен ситем на ЕУ. Претходно има работено во НБРМ (1999-2009) и Министерството за финансии (2003). Како претставник на НБРМ има членувано во: Irving Fisher Комитетот за статистика на централните банки во Базел; Комитетот за финансиска статистика на ЕУРОСТАТ; и Советот на Државниот завод за статистика. Главни области на истражување му се макроекономијата, монетарната политика, банкарството, фискалниот систем и фискалната политика. Има објавено повеќе трудови во домашни и меѓународни списанија.

Горан Петревски е редовен професор на Економскиот факултет – Скопје, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, каде предава монетарна економија и банкарски менаџмент. Од 2006 година до 2013 година бил член на Советот на Народната банка на Македонија. Неговиот научен интерес е насочен кон следниве области: монетарна политика, фискална политика, меѓународна економија, банкарство и фискална децентрализација. Професорот Петревски објавил повеќе трудови во меѓународни списанија, а исто така, тој е автор на поглавја во неколку книги, како и автор на две книги. Покрај академската работа, тој е ангажиран како редовен колумнист во списанието „Економија и бизнис“.

Никола Поповски е вонреден професор на Факултетот за економија и организација на претприемништвото при Меѓународниот славјански универзитет каде ги предава предметите основи на економијата, развој на економската мисла и макроекономија. Претходно предавал и јавни финансии што заедно со проблемите на економскиот развој му се омилени теми за истражување. Објавил три универзитетски учебници и неколку книги со економска проблематика, како и повеќе трудови во домашни и странски списанија. Бил Министер за финансии на Република Македонија.

Драган Тевдовски е вонреден професор на Економскиот факултет – Скопје, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, каде предава статистика за бизнис и економија и квантитативни методи во финансии. Главни области на истражување му се применетата економетрија, финансиските временски серии и макроекономската политика. Тој е автор на два универзитетски учебници, има објавено трудови во престижни научни списанија, а неговите политички анализи се објавени од реномирани меѓународни институти (FES, FEPS и SOLIDAR).

Ванчо Узунов е редовен професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“, при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, каде предава применета економика, деловно опкружување и економска анализа на правото. Главни области на неговиот научен интерес се економскиот систем и економската политика на РМ и економските аспекти на реформите за приклучување на РМ во ЕУ. Професорот Узунов е (ко)автор на универзитетски учебник, неколку монографии и повеќе трудови во домашни и меѓународни списанија. Узунов е и повеќегодишен редовен колумнист во „Утрински весник“.

Владимир Филиповски е редовен професор од областа на економијата и финансиите на Економскиот факултет – Скопје, при Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, од 2013 година. Предава основи на економијата и хартии од вредност и портфолио менаџмент на прв циклус студии, како и меѓународни пазари на капитал и портфолио менаџмент на втор циклус студии. Професорот Филиповски автор е на неколку книги и има објавено трудови во домашни и меѓународни списанија од областа на јавните финансии, финансиските пазари, макроекономијата, микроэкономијата, финансиите на малиот бизнис.